

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

TOMAŽ GORIŠEK

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

**DIPLOMSKO DELO
KAPITALIZEM V DANAŠNJI
DEMOKRATIČNI DRUŽBI**

Ljubljana, september 2004

TOMAŽ GORIŠEK

IZJAVA

Študent _____ izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom _____ in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____

Podpis: _____

1.	UVOD	1
2.	SCHUMPETROVA NAPOVED	2
2.1.	Dejavniki, lastni kapitalističnemu stroju	2
2.1.1.	MONOPOLISTIČNE STRATEGIJE	2
2.1.2.	RIGIDNOST CEN	3
2.1.3.	OHRANJANJE KAPITALA	4
2.2.	Materialni dejavniki	4
2.3.	Družbeni in politični dejavniki	5
2.3.1.	RAZPADAJOČI ZIDOVI	5
2.3.2.	NAPAD DRUŽBE	6
3.	KONEC ZGODOVINE?	7
4.	ZGODOVINA KOT JO PIŠE ZMAGOVALEC	9
4.1.	Rezultati kapitalizma	9
4.1.1.	GLOBALNI REZULTATI	9
4.1.2.	REZULTATI V RAZVITIH DRŽAVAH	11
4.1.3.	REZULTATI V DRŽAVAH V RAZVOJU	12
4.2.	Kapitalistični subjekti in njihovo (so)delovanje	14
4.2.1.	DRŽAVA	15
4.2.2.	MEDNARODNI DENARNI SKLAD IN SVETOVNA BANKA	19
4.2.3.	SVETOVNA TRGOVINSKA ORGANIZACIJA	25
4.3.	Globalni kapitalistični sistem	27
5.	SKRIVNOST KAPITALIZMA	29
5.1.	Manjkajoče informacije	29
5.2.	Misterij kapitala	31
5.2.1	ZAGOTAVLJANJE EKONOMSKEGA POTENCIALA SREDSTEV	31
5.2.2	INTEGRACIJA RAZPRŠENIH INFORMACIJ V ENOTEN SISTEM	31
5.2.3	ODGOVORNOST LJUDI	32
5.2.4	STANDARDIZACIJA SREDSTEV	32
5.2.5	VZPOSTAVITEV MREŽE INFORMACIJ	33
5.2.6	ZAŠČITA TRANSAKCIJ	33
5.3.	Politično (ne)zavedanje	33
5.4.	Manjkajoča lekcija Zahoda	34
5.5.	Pravni neuspeh	35
6.	KAPITALIZEM IN DEMOKRACIJA	36
6.1.	Kapitalizem in demokracija v središču	36
6.2.	Kapitalizem in demokracija na periferiji	38
6.3.	Demokracija kot politična metoda	39

7. PRIHODNOST KAPITALIZMA	40
7.1. Spremembe	40
7.1.1. MODEL RAZCVET/ZLOM	40
7.1.2. ODPRTA DRUŽBA.....	42
7.2. Propad.....	43
8. SKLEP	45
LITERATURA	47
VIRI	49
SLOVARČEK.....	50

1. UVOD

Kritika kapitalističnega sistema je v današnji demokratični družbi vse pogostejši pojav. Nekatere kritike so upravičene, druge nekoliko manj. Kljub vsem tem kritikam pa se je kapitalizem izkazal kot najboljši nam trenutno poznani ekonomski sistem, ki v tandemu z demokracijo zagotavlja najboljše možne rezultate. Prav ugotavljanje resnične uspešnosti kapitalizma pa je namen tega diplomskega dela. Delo predstavlja nekaj empiričnih dejstev in nekatere logične izpeljave delovanja kapitalizma v današnji demokratični družbi, s pomočjo katerih se bomo poskušali približati odgovoru o resnični moči kapitalizma za gospodarski in družbeni razvoj, kar nam bo hkrati pomagalo pri napovedi njegovega nadaljnjega razvoja.

V kapitalizmu so strokovnjaki že od nekdaj videli velik potencial. Nekateri celo prevelik in so mu zato napovedovali propad. V drugem poglavju bomo spoznali Schumpetrovo predvidevanje, ki je prihodnost videl prej v socializmu kot v kapitalizmu. V kapitalizmu je Schumpeter videl preveliko učinkovitost, ki naj bi od znotraj porušila celoten kapitalistični sistem. Do danes mu zgodovina vztrajno nasprotuje. Ob padcu berlinskega zidu je zahodni kapitalistični sistem tudi uradno postal absolutni zmagovalec v tekmi za najboljši ekonomski sistem. V tretjem poglavju bomo videli, da je bila končna premoč kapitalizma tolikšna, da je bil trenutek, ko je padel berlinski zid, celo označen za konec zgodovine.

Za oceno kapitalizma je po njegovem absolutnem triumfu potrebno raziskati, kako deluje in kakšne rezultate daje. Za ugotovljene rezultate pa je nesmiselno brez nadaljnje raziskave trditi, da so direktna posledica kapitalizma, pa naj bodo ti rezultati pozitivni ali negativni. Zato je potrebno raziskati delovanje in vpliv različnih ekonomskih subjektov, ki so v tem času delovali v skladu s kapitalističnimi načeli. Vse to je namen četrtega poglavja, kjer bomo na koncu z logičnim sklepanjem poskušali ugotoviti ali je to, s kapitalizmom pogojeno delovanje ekonomskih subjektov, vplivalo na ugotovljene rezultate.

Kljub vsem ugotovljenim rezultatom in kritikam kapitalističnega sistema pa je nemogoče ugovarjati uspehu, ki so ga požele nekatere razvite države pa tudi nekatere države v razvoju, ko so ta sistem vpeljale. Prednosti tržnih načel za gospodarski razvoj so se nedvoumno pokazale na primeru azijskih tigrov, Kitajske, Argentine in še kje. Vendar pa se poraja vprašanje, zakaj nekaterim državam v razvoju, kljub tem splošno znanim prednostim kapitalizma, v svoja gospodarstva nikakor ne uspe vpeljati učinkovitega tržnega sistema. Na to vprašanje bomo poskusili odgovoriti v petem poglavju, ko bomo nekoliko podrobneje spoznali to skrivnost kapitalizma kot jo razume perujski ekonomist Hernando De Soto.

Demokracija je danes sprejeta kot edini pravičen politični sistem, ki zagotavlja zadovoljivo raven svobode posameznika. Torej imamo na eni strani samo en možen politični sistem in na drugi strani samo en možen ekonomski sistem. Zato je smiselno preučiti njuno kompatibilnost, kar je cilj šestega poglavja. Njuna združljivost pa je pravzaprav namig o prihodnosti.

V skladu z vsemi ugotovitvami o rezultatih kapitalizma in njegovi kompatibilnosti z današnjim splošno sprejetim političnem sistemom bosta v sedmem poglavju predstavljeni dve možni alternativni za prihodnost kapitalizma in družbe nasploh.

2. SCHUMPETROVA NAPOVED

“Ne. Mislim, da ne more.” Tako je Schumpeter davnega leta 1942 nedvoumno podal svoje lastno mnenje o možnostih za uspeh kapitalizma (Schumpeter, 1994, str. 61). V knjigi, *“Kapitalizem, Socializem in Demokracija”*, je utemeljil svoje prepričanje na način, ki do določene mere velja še danes. Najprej je dokazal, da obstaja pozitivna korelacija med razvojem in kapitalističnim strojem. Nato je izključil možnost, da bi bil ta razvoj posledica slučajnih in neponovljivih, kapitalističnemu stroju eksternih, dejavnikov. Na koncu pa je preučil še dejavnike, ki bi lahko, kljub dokazani zgodovinski uspešnosti, povzročili končen propad kapitalizma.

Dejavnike, ki kapitalizmu napovedujejo neuspeh, je Schumpeter razdelil v tri skupine. V prvi so dejavniki, ki so lastni samemu stroju kapitalizma. V drugi so t.i. materialni dejavniki, ki razlagajo teorijo o pomanjkanju priložnosti za investiranje. V tretji skupini pa so dejavniki okolja. Schumpeter je prvi dve skupini dejavnikov ovrgel. Glavni faktor, na katerem temelji svojo pesimistično napoved za kapitalizem, je dejavnik okolja, saj trdi, da kapitalizem ustvarja takšno distribucijo politične moči, in takšne družbeno-psihološke odnose, ki so sovražni do kapitalističnega stroja in bodo na koncu povzročili njegov propad (Schumpeter, 1994, str. 112).

2.1. Dejavniki, lastni kapitalističnemu stroju

Klasična teorija o učinkovitosti kapitalizma temelji na popolni konkurenci, ki naj bi imela vse zasluge za uspešnost kapitalističnega sistema, prav ohranjanje te konkurence pa naj bi bilo bistveno za bogatejšo prihodnost. Vendar, kot ugotavlja že Schumpeter, popolne konkurence nikoli ni bilo in je tudi nikoli ne bo. Nasprotno. V realnem svetu obstaja ogromno elementov, ki naj bi po klasični teoriji povzročali neučinkovitost (Schumpeter, 1994, str. 81) in so zato glavna tarča nasprotnikov kapitalizma. V svoji knjigi je opisal nekaj teh najpogostejših kritik kapitalizma in ugotovil ne samo, da ne povzročajo neučinkovitosti, ampak da so celo temeljni vzrok za uspešnost kapitalizma. Tri najpogostejše kritike so obravnavane v poglavjih od 2.1.1. do 2.1.3.

2.1.1. MONOPOLISTIČNE STRATEGIJE

Popolna konkurenca torej ne obstaja. Iz klasične teorije pa izhaja, da v primeru nepopolne konkurence podjetja izvajajo različne monopolistične strategije, s katerimi naj bi si zviševala svoj dobiček na račun potrošnikov in zniževala splošno blaginjo. Ena glavnih značilnosti monopolističnega obnašanja je preprečitev vstopa drugim podjetjem v dejavnost in s tem ohranjanje prednosti, ki jih prinaša monopol. Schumpeter pa je opozoril, da so prav te vstopne

ovire, kartelni dogovori in druge restriktivne strategije bistvene za razvoj gospodarstva (Schumpeter, 1994, str. 88).

Posamezniki nikoli ne bodo investirali v neko podjetje, če jim to dolgoročno ne bo prinašalo določenega dobička. Ta dobiček pa jim zagotavljajo vstopne ovire in restriktivne monopolistične strategije. Profit posledično omogoča nadaljnje investicije in gospodarski razvoj. Hkrati restriktivne strategije in dobiček omogočata preživetje sicer zdravih podjetij v času krize ali recesije ter tako skrbita za stabilnejše gospodarstvo in višjo dolgoročno rast.

V primeru raziskave, katera podjetja so bila najbolj zaslužna za največji napredek, bi ugotovili, da so bila to tista podjetja, ki niso delovala v pogojih relativne popolne konkurence (Schumpeter, 1994, str. 82). Brez dvoma obstajajo tudi monopolistični ukrepi, ki dolgoročni rasti gospodarstva škodujejo. Zato je potrebno preučiti vsak posamezen primer in ne takoj označiti vsakršno monopolistično delovanje kot neučinkovito.

2.1.2. RIGIDNOST CEN

V skladu s teorijo se v popolni konkurenci cene avtomatsko in v trenutku prilagajajo vsakršni spremembi v ponudbi ali povpraševanju. Potemtakem je rigidnost cen izvor neučinkovitosti v nepopolni konkurenci. Schumpeter pa trdi, da cene dejansko niso pretirano neprožne, poleg tega pa obstajajo tudi razlogi v prid določeni meri rigidnosti, ki naj bi povzročala stabilnejšo proizvodnjo in dolgoročen razvoj.

Schumpeter v svoji knjigi navaja nekaj primerov, v katerih se cene navzven kažejo kot rigidne, dejansko pa so fleksibilne. Eden od teh primerov je, ko neko podjetje na trgu predstavi nov proizvod z ustrežno nizko ceno za uspešnejši prodor, pri starem proizvodu pa ohrani staro ceno. Tako se dejanska struktura cen zniža, formalno pa to ni opazno. Tudi v primeru, ko neko podjetje svoj proizvod konstantno izboljšuje in zanj ohranja isto ceno, se formalna cena ne spremeni, a je dejansko prisotna velika fleksibilnost (Schumpeter, 1994, str. 92). Idealen primer tega so osebni računalniki.

Nekatere cene pa vendar so resnično neprožne. To je lahko posledica poslovne strategije podjetja, ali pa je ceno težko spremeniti zaradi dolgotrajnih pogajanj s sindikati ali z dobavitelji surovin. Ta določena rigidnost ima tudi svoj namen, in ta je večja stabilnost in predvidljivost za vse akterje v gospodarstvu, kar omogoča višja vlaganja in posledično višjo rast.

Večina teh rigidnosti ima le kratkoročen značaj in se dolgoročno uspešno prilagaja spremembam v tehnologiji. Teoretično pa lahko kratkoročna rigidnost cen povzroči tudi dolgoročno znižanje proizvodnje. Cene, ki ostanejo na visokem nivoju v času recesije, nedvomno vplivajo na ekonomsko aktivnost v tem obdobju. V primeru, da je škoda povzročena s temi neprožnimi cenami, velika, se to pozna tudi v prihodnji, nižji proizvodnji. Ali bo torej ta določena rigidnost cen imela dolgoročno pozitiven ali negativen učinek, je nemogoče

napovedati, saj, kot pravi Schumpeter, vsaka napoved temelji na predpostavki "*ceteris paribus*", ki pa je nesmiselna v kreativni destrukciji kapitalizma (Schumpeter, 1994, str. 95).

2.1.3. OHRANJANJE KAPITALA

Še ena pogosta kritika kapitalizma je, da v velikih podjetjih ni več vzpodbud za zniževanje stroškov. Podjetja zgolj ohranjajo vrednost sredstev in ščitijo svoj monopolni položaj ter tako onemogočajo napredek.

Zaradi uspešnih vstopnih ovir velika podjetja niso prisiljena stremeti k najučinkovitejši proizvodnji. Tako celo v primeru očitno boljše tehnologije, ki bi znižala stroške, le-te velika podjetja ne bi prevzela, dokler stara oprema ne bi bila amortizirana. To seveda ni res. V skladu s teorijo vsak posameznik deluje tako, da bo prišel do največjega možnega dobička. Zato tudi podjetnik teži k maksimizaciji dobička podjetja, torej k maksimizaciji sedanje neto vrednosti vseh sredstev in investicij, kar je enako diskontirani vrednosti vseh pričakovanih neto donosov. To pa pomeni, da bo podjetnik vedno uporabil novo tehnologijo, seveda če bo le-ta povečala produktivnost (Schumpeter, 1994, str. 97).

Klasična teorija kapitalizma predvideva učinkovitost kapitalizma le v primeru popolne konkurence. Realna situacija pa je povsem drugačna. Schumpeter pravi, da moramo sprejeti dejstvo, da nepopolna konkurenca ne samo, da ni ovirala razvoja, bila je celo poglavitni element in gonilna sila dolgoročnega razvoja in rasti proizvodnje. Iz tega vidika je popolna konkurenca ne samo nemogoča, ampak tudi inferiorna oziroma manjvredna (Schumpeter, 1994, str. 106).

2.2. Materialni dejavniki

Kot že rečeno, lahko z materialnimi dejavniki razložimo, zakaj naj bi se v prihodnosti kapitalizma zmanjševale priložnosti za investiranje. Iz zgodovinske perspektive lahko ugotovimo, da je za investiranje čedalje več priložnosti, ki so se še posebej povečale z globalizacijo ob koncu 20. stoletja. Dejansko le radikalen pesimist vidi propad kapitalizma v zmanjševanju investicijskih priložnosti, kot ugotavlja že tudi Schumpeter in dodaja, da bi na ta dogodek bilo potrebno čakati še zelo dolgo (Schumpeter, 1994, str. 120). Vseeno pa bi se problem lahko pojavil v okviru zakona o padajočem mejnem donosu, in sicer mejnem donosu kapitala. Zato je smiselno ugotoviti potencialno omejenost ostalih dveh produkcijskih faktorjev in pa tehnologije.

Danes se kot problem občasno navaja zniževanje naravnega prirastka populacije, ki naj bi povzročilo zniževanje proizvodnje. Vendar dejstvo je, da delovna produktivnost v povprečju skozi vso zgodovino raste, hkrati pa se viša življenjska doba, kar podaljšuje produktivna leta. Tudi brezposelnost obstaja v praktično vseh državah sveta, še posebej v manj razvitih državah. Vse to pa predstavlja potencialno delovno silo (Schumpeter, 1994, str. 114).

Naslednji dejavnik, ki naj ne bi omogočal prihodnjega investiranja, je zemlja. Nove zemlje ni več; vsa je že odkrita in razdeljena. Pri tem pa se spet pozablja na stalno večanje produktivnosti in odkrivanje novih produktivnih možnosti za uporabo te zemlje. Glavno dejstvo je, da vsak razvoj ponuja višjo osnovo za nadaljnji razvoj. Kapitalistični motor je vedno do zdaj, in lahko verjamemo, da bo tudi v bodoče, našel primerne priložnosti za vlaganje, in ravno v tem je njegovo bistvo (Schumpeter, 1994, str. 117).

Še en dejavnik, ki naj bi preprečeval prihodnje investiranje, je tehnologija. Nekateri trdijo, da se je glavni tehnološki napredek že zgodil. To je seveda smešno, če samo pomislimo na današnje računalnike, množične komunikacije in splošno informatizacijo družbe, kar je bilo v Schumpetrovem času popolnoma nepredstavljivo. Nekateri drugi spet trdijo, da se v današnjih investicijah ne rabi več toliko kapitala kot se ga je včasih pri npr. investiranju v železnice. Varčevanje s kapitalom je v resnici vzpodbuda za gospodarstvo, saj omogoča več investiranja ob isti količini kapitala.

2.3. Družbeni in politični dejavniki

Schumpeter vidi vzrok za dokončen propad kapitalističnega stroja v družbenih in političnih razmerah, ki nastajajo kot direktna posledica kapitalizma. V svoji knjigi natančno opiše, kako naj bi ta proces propada potekal, in sicer najprej preko razpada znotraj sistema, kar bo na koncu omogočilo napad družbe na sam kapitalistični sistem.

2.3.1. RAZPADAJOČI ZIDOVI

Funkcija, ki je ključna za preživetje kapitalističnega sistema, to je podjetniška funkcija, bo po Schumpetrovem mnenju vedno manj pomembna. Razlog za to naj bi bil v dveh stvareh. Po eni strani bo vse lažje izvajati nerutinske posle, v katerih bodo glavni akterji postale ekipe specialistov, saj ustvarjalnost in inovativnost podjetnika ne bo več potrebna. Po drugi strani pa je okolje (potrošnik) vse bolj navajeno sprememb in jih celo pričakuje. Tako potrebe po močni in karizmatični osebnosti, kar je navadno bil podjetnik, ni več (Schumpeter, 1994, str. 132).

Celoten proizvodnji in tudi razvojni proces postaja vse bolj avtomatiziran in neoseben. Vse manj je potrebna vloga vodje (podjetnika) za uspešno delovanje družbe. Sčasoma popolnoma izgine tudi potreba po podjetniku, ustrezno se znižata tudi njegova plača in nagrade na nivo navadnega administrativnega delavca. V končni fazi podjetje popolnoma avtomatizira razvoj, nepotrebno postane tudi samo podjetje. Ironično, kapitalistični subjekti propadejo zaradi svojega pretiranega uspeha (Schumpeter, 1994, str. 134).

Kot drugi dejavnik razpada zidov kapitalizma vidi Schumpeter uničenje varovalnega sloja kapitalistov. Podobno kot v prejšnjem primeru bo to uničenje povzročil kapitalistični proces sam. Kapitalizem je namreč za svoj nastanek moral uničiti institucionalne dogovore, ki so obstajali v fevdalizmu. S tem je zamenjal sistem, v katerem je bil podjetnik ponižni podložnik, njegov vladar pa je skrbel za njegove interese. V novem sistemu so pregrade med sloji uničene

in skladno z njimi tudi ekonomski in politični privilegiji, ki so jih prej uživali posamezni sloji (Schumpeter, 1994, str. 135).

S tem, ko je kapitalistični razvoj uničil fevdalni sistem, se je del podjetnikov preselilo v politično sfero, kjer so bili prej vladarji. Kljub svoji uspešnosti v ekonomiji se niso izkazali za najuspešnejše tudi v politiki, saj je kapitalizem pravzaprav doživel svoj vrhunec (po učinkovitosti) ob koncu aristokratske vladavine (Schumpeter, 1994, str. 136). Tako kapitalistični proces ob uničenju fevdalnega reda ni samo izbrisal institucionalne prepreke med različnimi sloji, ampak je hkrati uničil partnerja kapitalističnemu sloju, ki je bil ključen za uspešen obstoj kapitalizma. O rezultatih pomanjkanja varovalnega sloja pa malo kasneje.

Kot tretji del rušenja zidov Schumpeter navaja uničenje institucionalnega okvira kapitalistične družbe. Na eni strani je kapitalistični proces prek mehanizmov konkurence napadel in uničil majhne proizvajalce, kar, kot smo že ugotovili, ne povzroča propada kapitalizma zaradi monopolnih strategij. Resnična posledica je v tem, da uničenje teh majhnih in srednje velikih podjetij ter posledično vseh vpletenih in zaposlenih v teh podjetjih, vpliva na politično strukturo naroda, saj ti prebivalci predstavljajo večino volilne mase (Schumpeter, 1994, str. 140).

Po drugi strani pa kapitalistični proces napade lasten institucionalni okvir. Kot prvi primer Schumpeter navaja izničenje pomena lastnine, saj večina s podjetji ne upravlja več kot s svojo lastnino. Managerji delujejo kot zaposleni in jih le redko zanima interes delničarjev. Večji delničarji so izgubili pravo vlogo in funkcijo lastnika podjetja, saj sedaj zgolj nadzirajo. Malim delničarjem pa je praktično vseeno, kaj se dogaja, saj jim te delnice predstavljajo le minimalen delež njihovega dohodka. Ta neinteres lahko izkoristijo določene skupine ljudi, ki delujejo predvsem v lastnem interesu in navadno v škodo podjetja. Drug primer je sklepanje pogodb, ki postaja vse bolj neosebno, skupinsko in birokratizirano, s čimer izgublja resnično svobodo. Tako je na primer bilo sklepanje pogodb na trgu dela že pred drugo svetovno vojno nesvobodno in v nasprotju z idejo privatne ekonomske aktivnosti, kjer vsak ekonomski subjekt izbira prosto med nešteto alternativami (Schumpeter, 1994, str. 141).

2.3.2. NAPAD DRUŽBE

Kapitalistični proces torej sam zmanjšuje potrebo po podjetniški funkciji, ki je bistvena za obstoj kapitalističnega razreda in s tem znižuje tudi moč tega razreda; pred tem uniči tudi sloj, ki varuje ta kapitalistični razred. Kapitalisti tako ostanejo brez varstva, brez moči, a še vedno bogati. Hkrati pa je ta isti kapitalistični stroj uničil majhna in srednje velika podjetja in ustvaril maso nezadovoljnih ljudi. Njihovo uničenje je res doprineslo k boljšemu dolgoročnemu razvoju, vendar morajo ti ljudje žrtvovati skoraj vse za boljše življenje svojih pravnukov. To seveda ni zadovoljiv odgovor brezposelni osebi na robu preživetja. Poleg tega kapitalizem ustvari kritično miselnost (izobrazba), ki spodkopava sam sistem in njegovo institucionalno ogrodje (Schumpeter, 1994, str. 143). Tako ni težko videti naraščajoče sovražnosti javnosti do kapitalističnega sistema.

Vendar to ne zadostuje za dejanski napad družbe na kapitalistični sistem. Le-ta pa ne ustvari zgolj predpogoje za svoj propad, ampak tudi potreben katalizator za začetek reakcije. Ta katalizator so izobražene osebe (Schumpeter, 1994, str. 145), katere kapitalistični stroj ustvari, izobrazi in celo subvencionira, hkrati pa jih ni zmožen in jih tudi noče ustaviti. Ni jih zmožen ustaviti, ker je sam pred tem uničil sloj, ki ga je varoval pred takšnimi dejavniki (avtokrati), znotraj aktualnega sistema pa ne obstaja nobena institucija, ki bi bila zmožna uspešnega varovanja. In noče jih ustaviti, ker bi s tem deloval v direktnem nasprotju z načeli, na katerih temelji sistem (svoboda izražanja, lastnine, organizacije, itd.). Po Schumpetrovem mnenju bi le socialistična ali fašistična vlada bila zmožna varovati kapitalistični sistem v takih razmerah; obe pa bi drastično znižali osebne svoboščine vseh slojev, na koncu najbrž celo pravico do osebne lastnine (Schumpeter, 1994, str. 150).

Paradoksalno vse večji dostop do izobrazbe neizbežno povzroča večanje števila prav teh ljudi, ki bodo aktivirali napad. Večja ponudba izobraženih ljudi hkrati povzroči višjo brezposelnost znotraj tega razreda in slabše pogoje za zaposlitev tistih, ki službo dobijo. Tako imamo razočarano skupino propadlih kapitalistov in jezno maso proletariata, ki ju vodi prav tako nezadovoljna skupina izobraženih oseb. Te izobražene osebe zagotovijo logično povezavo med nezadovoljstvom naroda in aktualnim kapitalističnim sistemom ter tako izsilijo javne ukrepe (zakone, politike, itd.), ki so vse bolj sovražni kapitalističnemu stroju in mu na koncu celo preprečijo delovanje (Schumpeter, 1994, str. 154).

Okolje, ki ga omogoča in zagotavlja kapitalistični stroj, bo potemtakem vse bolj sovražno in kritično do samega sistema. To se bo vse bolj kazalo v pravni, politični in ekonomski praksi. Kapitalisti bodo kljub trmastemu poskušanju prisiljeni prenehati delovati in s tem bo propadel celoten sistem (Schumpeter, 1994, str. 156).

Schumpeter je več upanja videl v razcvetu socializma, saj je v kapitalizmu videl neizogiben propad. V praksi pa se je prav socializem izkazal za neizvedljivega. Kljub temu se vse bolj uresničujejo Schumpetrove napovedi o družbeni sovražnosti do kapitalističnega sistema, predvsem s strani izobražene javnosti. Ali bo ta sovražnost tudi dejansko povzročila propad kapitalizma, še ni jasno. Kot namig za odgovor na to vprašanje nam lahko služi situacija, v kateri se nahajamo danes.

3. KONEC ZGODOVINE?

V zadnjem desetletju prejšnjega stoletja smo bili priča neverjetnim, za nekatere ljudi celo popolnoma nepričakovanim spremembam. Te spremembe niso bile samo ekonomske in politične ter omejene le na t.i. tranzicijski svet, temveč so se dotaknile tudi kulturnega, ideološkega, družbenega in še kakšnega področja, in to na celi zemeljski obli. Lahko bi rekli, da je cel svet začel pisati novo poglavje zgodovine, oziroma, da se je s padcem berlinskega zidu končala zgodovina (Fukuyama, 1990, str. 1275).

V dvajsetem stoletju se je kapitalizem pokazal kot absolutni zmagovalec nad ostalimi ideologijami. Na začetku stoletja se je liberalizem spopadel z ostanki absolutizma, nato boljševizma, fašizma in nacizma, in do konca osemdesetih let še s socializmom in komunizmom (Fukuyama, 1990, str. 1275; Thurow, 1997, str. 1). Padec berlinskega zidu je postal simbol kapitulacije komunizma in popolnega zmagoslavja kapitalizma. Dejstvo, da sta se Sovjetska Zveza in Kitajska odrekli komunizmu, je bil znak konca še ene ideologije, ki jo je premagal kapitalizem. Znano je, da so naravni eksperimenti v ekonomiji praktično nemogoči, pa vendar primera Koreje in nam bližje Nemčije tudi praktično demonstrirata zmago kapitalizma. Na enaki izhodiščni točki, z enako kulturo, jezikom in običaji sta bili preizkušeni obe ideologiji. Rezultat je jasen!

Fukuyama, pred njim že Kojève in še prej Hegel, s koncem zgodovine ne zavračajo burnih dogajanj v prihodnosti. Prav nasprotno! Hegel je že leta 1806, takoj po zmagi Napoleona nad Prusko monarhijo, razglasil konec zgodovine (Fukuyama, 1990, str. 1276). Tako je označil mnenje, da osnovnih načel liberalne demokratične države ni mogoče izboljšati, s čimer sta se kasneje strinjala tudi Kojève in Fukuyama ter še mnogo drugih avtorjev. Danes praktično ni več pomembnejših avtorjev, ki bi zavračali osnovna načela liberalizma in demokracije.

Prav v triumfu kapitalizma in Heglovi ideji konca zgodovine pa vidi Giddens krizo liberalne demokracije (Giddens, 2000, str. 76). Direktni razlog za njeno trenutno krizo je po njegovem mnenju dejstvo, da ta ideologija danes nima več tekmeca. Bistvo kapitalizma je konkurenca, in kot ugotavlja Thurow (1997, str. 3), lahko pomanjkanje tekmeca povzroči njegov propad. Podobno kot podjetja se kapitalizem danes ne zmore več dovolj hitro prilagajati spreminjajočem se okolju.

Vendar medtem, ko bi se Giddens morda še strinjal s Heglovim konceptom konca zgodovine, torej z zmago liberalnih in demokratičnih načel, pa se nikakor ne strinja s koncem zgodovine ob padcu komunizma, kot to zagovarja Fukuyama. Strinja se, da je kapitalizem ostal kot idejni zmagovalec, vendar kapitalizma in komunizma ne vidi kot direktna nasprotnika, kot črno in belo. Vidi ju bolj kot nasprotna pola na koordinatnem sistemu, kjer hkrati obstajajo vsi odtenki sive. Giddens poda na eni osi stopnjo gospodarske svoboščine, na drugi osi pa stopnjo osebne svoboščine. Neoliberalci (kapitalistična ideologija) stremijo k čim večji gospodarski svoboščini in nizki osebni svoboščini, medtem ko pri socialistih (komunistična ideologija) prednjačijo osebne svoboščine pred gospodarskimi. Poleg tega Giddens opisuje še dva pola in sicer libertarno skupino, ki hoče tako maksimalno gospodarsko kot tudi osebno svobodo (država naj se sploh ne vmešava v gospodarstvo in osebno življenje posameznika) in pa avtoritativno skupino, ki hoče imeti kontrolo tako nad posameznikom kot tudi nad gospodarstvom. Giddens torej priznava konec zgodovine v smislu prevlade liberalno demokratičnih načel, vendar se je od takrat začelo novo poglavje zgodovine z ugotavljanjem stopnje gospodarske in osebne svobode in kako se v ta okvir vključuje demokracija (Giddens, 2000, str. 30).

Iz ideološkega vidika torej niti kapitalizem niti komunizem (niti drugi sistemi dvajsetega stoletja) ne zanemarjata liberalnih in demokratičnih načel ter tako nista v nasprotju s Heglovim

vidikom konca zgodovine. Razlika je le v tem, da ima vsak sistem svoj skupek svoboščin. Medtem ko komunizem zagovarja osebne svoboščine, kapitalizem zagovarja gospodarske svoboščine. Kar pa se tiče demokratičnosti, je demokracija le politična metoda za doseganje političnih (pravnih in administrativnih) odločitev in ni cilj sama po sebi (Schumpeter, 1976, str. 242). Dejstvo pa je, da je volja ljudstva tista, ki na koncu vedno prevlada, ne glede na to, kakšen je uradni politično-ekonomski sistem. Schumpeter tako trdi, da je v končni fazi tudi zažiganje čarovnic, preganjanje židov, kristjanov in drugih, lahko v skladu z demokracijo. Skladnost ljudske volje, torej demokracije in kapitalizma pa si bomo ogledali v šestem poglavju.

4. ZGODOVINA KOT JO PIŠE ZMAGOVALEC

Po koncu hladne vojne je kapitalizem obveljal kot edina resna možnost za razvoj. Poglejmo si torej rezultate, ki jih je dosegel ta zmagovalni sistem in pa način na katerega so bili doseženi. Mnenja, ali so ti rezultati pozitivni ali negativni, oziroma kdo ali kaj je krivo za negativne oziroma pozitivne rezultate, so si vse prej kot podobna. Oba vidika sta podkrepljena z dejstvi na čim bolj objektivni način.

4.1. Rezultati kapitalizma

Kot govori strokovna literatura, danes večina strokovnjakov sprejema tržno gospodarstvo kot najboljšo in hkrati edino možnost za razvoj. Teorija in do neke mere tudi izkušnje so pokazale, da tržno gospodarstvo ne izkrivlja cen, daje možnost izbire, motivira posameznika in še kaj, ter tako povzroča višje investicije in posledično višjo rast. Rast prinese nove zaposlitve, odpravo revščine (ali z metodo *“trickle-down”*, *“pull-up”* ali katero drugo, trenutno niti ni pomembno), poveča fiskalne dohodke državi, ki so lahko uporabljeni za zagotavljanje javnih dobrin, poveča se trgovanje in s tem tudi dostopnost do različnih dobrin, in še bi lahko naštevali. Seveda se v prakso postavljen kapitalizem ni izkazal kot tako enostaven recept.

4.1.1. GLOBALNI REZULTATI

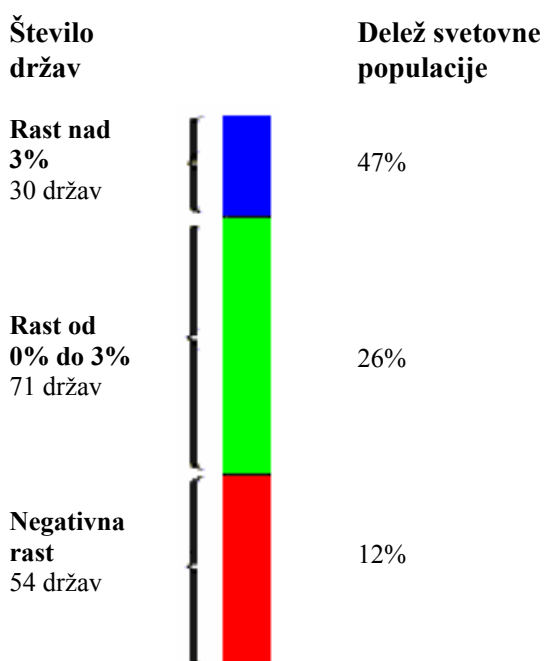
Brez dvoma lahko pritrdimo, da je globalna rast (bila) pozitivna. Tudi standard življenja, merjen z *“Human Development Index”* (HDI), se je na splošno višal na globalni ravni. A s podrobnejšim vpogledom lahko ugotovimo, da je ta rast vzrok predvsem nekaterih izjem, medtem ko veliko držav stagnira ali pa njihov standard življenja celo upada. Nekateri zagovarjajo, da bi bila celotna situacija brez kapitalizma v današnji obliki še precej slabša (Bello, Legrain, 2000). Vendar lahko ugotovimo, da so se od osemdesetih dalje, ko je kapitalizem resnično prevzel vaje v svoje roke, razmere kritično poslabšale.

Osemdeseta so pomembna, ker je takrat začela prevladovati miselnost, da so trgi popolni, kar je bila posledica vse bolj vidnega neuspeha komunizma v Sovjetski Zvezi in nemoči keynezianizma v sedemdesetih, v času obeh naftnih kriz. Sprememba politike se je pokazala s Thatcherjevo v Veliki Britaniji ter Reaganom v ZDA in ne nazadnje tudi z zamenjavo ideologije

Mednarodnega denarnega sklada (MDS) in Svetovne banke (SB), s tem pa tudi držav, ki so hotela (potrebovala) posojila teh institucij. V SB je leta 1981 prišlo do zamenjave predsednika institucije Roberta McNamare, ki je s svojim ekonomskim kabinetom (na čelu katerega je bil priznan ekonomist za razvoj Hollis Chenery) za prioriteto imel izničenje revščine. Z novim predsednikom, Williamom Clausnom, pa je prišla tudi nova glavna ekonomistka, Ann Krueger. Medtem ko je bil Chenery prepričan v pomanjkljivosti trga in je s svojo ekipo raziskoval predvsem kako jih lahko država odpravi, pa je Kruegerjeva bila prepričana, da je razlog za vse težave prav država sama (Stiglitz, 2002, str. 13).

Gledano globalno je najbolj pretresljivo dejstvo to, da ima najbogatejši 1 odstotek prebivalstva toliko premoženja kot najrevnejših 58 odstotkov (Soros, 2003, str. 9), ta razlika pa se konstantno veča. Medtem, ko se je delež celotnega svetovnega dohodka za najbogatejšo petino svetovnega prebivalstva povečal z 82 odstotkov leta 1990 na 87 odstotkov leta 2001, se je dohodek najrevnejše petine vrtel okoli dobrega odstotka (Hidalgo Moratal, 2003, str. 1). Če pogledamo rast držav v razvoju v prejšnjem desetletju (glej *Slika 1*), lahko ugotovimo, da je 54 svetovnih držav imelo v povprečju negativno rast skozi celo desetletje. Opomnimo, da to zajema obdobje, ko velja kapitalizem kot edina opcija za rast in je vsesplošno sprejet širom sveta. Države naj bi torej gospodarsko v povprečju rasle le z občasnimi kratkotrajnimi padci v ekonomski aktivnosti. Kapitalizem pa nikakor ne predvideva 10-letnih negativnih rasti in s tem tudi padec življenjskega standarda. Dejstvo je, da so v osemdesetih padec življenjskega standarda beležile le 4 države, medtem ko se je v devetdesetih, z absolutnim zmagoslavjem kapitalizma, to število povečalo na 21, med katerimi je bila tudi Južna Afrika, ki velja za razvito, kapitalistično državo (2003 Human Development Index Reveals Development Crisis, 2003, str. 13). Nekaj je očitno narobe z današnjo organizacijo kapitalističnega sistema.

Slika 1: Hitra rast je izjema in ne pravilo, kjer so izjema države z visoko populacijo (povprečna letna rast v obdobju od leta 1990 – 2001).

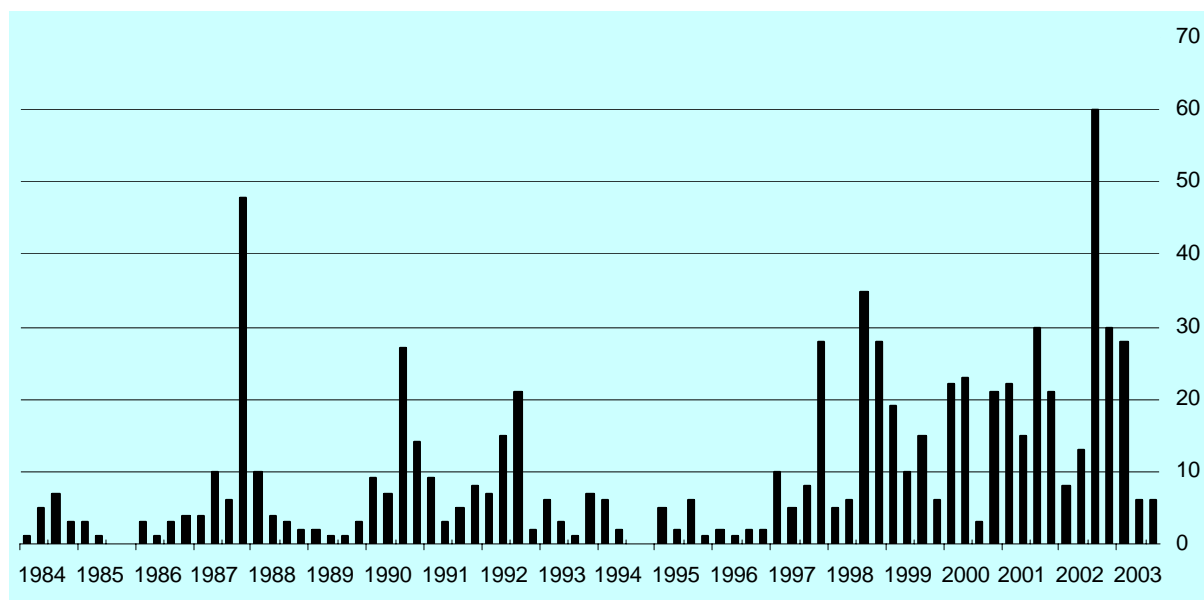

Vir: *Human Development Report 2003 Charts*, 2003, str. 6.

Drugo dejstvo je, da se je nestabilnost gospodarstev drastično povečala. O tem pričajo vse pogostejše krize (Latinska Amerika 1982, Mehika 1995, azijski tigri 1997, Rusija 1998, Brazilija in ostala Latinska Amerika 1998-?). Ta nestabilnost seveda ni prisotna samo v državah v razvoju, prisotna je tudi v razvitih državah in se je v zadnjih petih letih v primerjavi z zadnjima dvema desetletjema drastično povečala (Smutniak, 2004, str. 10). To kaže tudi naslednji diagram (glej *Slika 2*), ki prikazuje, koliko dni na četrletje so se vrednosti delnic na glavnih borzah spremenile za več kot dva standardna odklona. Vidimo lahko, da je teh primerov ogromno in da ni tako, kot trdi stroka, ki takšna nihanja poimenuje kot nevihta, ki se zgodi le enkrat na sto let¹. Kevin Buehler, odgovoren za finančne institucije pri McKinsey-u, je pri neki raziskavi več kot 200-tih ameriških bank v obdobju med leti 1997 in 2002 odkril okoli 150 takšnih “100-year storms” pri 90-ih bankah (Smutniak, 2004, str. 10).

Slika 2: Koliko dni na leto so se vrednosti delnic na glavnih borzah² spremenile za več kot dva standardna odklona.

Vir: Smutniak, 2004, str. 10-14.

Globalno lahko rečemo, da ekonomija in standard življenja rasteta. Vendar izgleda, da današnji kapitalizem ni “win-win” igra za vse njene udeležence. Mnoge države so izgubile ogromno, oziroma še več jih pridobiva manj kot jim je obljubljal kapitalizem. Vse večja nestabilnost pa čedalje bolj grozi tudi razvitemu svetu.

4.1.2. REZULTATI V RAZVITIH DRŽAVAH

Za razvite države bi lahko podobno kot za globalno ekonomijo trdili, da je kapitalizem v povprečju uspešen. Standard življenja se viša in bruto domači proizvod (BDP) na prebivalca raste v skoraj vseh razvitih državah (z nekaterimi kratkoročnimi padci). Januarja 2004 se je BDP na letni ravni v Avstraliji povečal za 2,6%, v ZDA 3,6%, na Japonskem 1,8% in v Evro

¹ Primer takšne “100-year storm” je kriza “hedge funda” LTCM v ZDA leta 1998.

² S&P 500, FTSE 100 ali Nikkei 225.

območju za 0,3% (Economic and financial indicators, 2004, str. 92). HDI se je v zadnjih dvajsetih letih višal v vseh teh državah. Vendar je zopet to le površna slika dejanskega stanja.

V razvitih državah je prisotna velika nestabilnost (glej *Slika 2*), ki, kot vemo, povzroča nižja vlaganja in posledično nižjo rast. A je nestabilnost razvitih držav relativno nižja od nestabilnosti držav v razvoju, kar ohranja visok nivo investiranja. Kljub temu je ta nestabilnost povzročila izgubo premnogih življenjskih prihrankov in mnogih menedžerskih služb (Smutniak, 2004 str. 14).

Današnja nizka rast, rast neenakosti, visoka brezposelnost in posledično nižanje življenjskega standarda določenih skupin ljudi, povzroča razvitim državam mnogo težav. Če za primer vzamemo ZDA, ki posebej zmagovalni sistem kapitalizma in ki ga kopira vse več držav, naletimo na zanimiva dejstva. ZDA zasedajo zadnje mesto med razvitimi državami po "*Human Poverty Index*" (HPI), ki rangira razvite države glede na državni nivo revščine, pismenosti, brezposelnosti in življenjske dobe. Zanimivo je, da prvo mesto zaseda Švedska, ki je znana po intervencionizmu države in ne po golem kapitalizmu (2003 Human Development Index Reveals Development Crisis, 2003, str. 13). Če se zopet vrnemo v osemdeseta leta, ko je začelo prevladovati novo prepričanje o popolnosti trga in kapitalizma, lahko ugotovimo, da je vse dodatne zaslužke moških v teh letih v ZDA prejela najbogatejša petina delovne sile. Oziroma najbogatejši 1 odstotek je prejel prek 64 odstotkov vseh dodatnih zaslužkov. Od leta 1973 do leta 1994 se je BDP na prebivalca povišal za 33 odstotkov za tiste, ki imajo vodilne funkcije, in znižal za 19 odstotkov za navadne delavce (Thurow, 1997, str. 21). Če pogledamo naslednjo tabelo (glej *Tabela 1*) lahko brez dvoma ugotovimo, da kapitalizem kot ga poznamo v zadnjih nekaj desetletjih, nesporno povečuje neenakost, ne samo med državami ampak tudi znotraj letih.

Tabela 1: Spremembe realnih plač in dohodkov od 1973-1992.

	POLNOZAPOSLjeni MOŠKI (PLAČE)	GOSPODINJSTVA (DOHODKI)
1. razred (najrevnejših 20%)	- 23%	- 3%
2. razred	- 21%	- 3%
3. razred	- 15%	- 0,5%
4. razred	- 10%	+ 6%
5. razred (najbogatejših 20%)	+ 10%	+ 16%

Vir: Thurow, 1997, str. 23.

Lahko bi rekli, da je trend kapitalizma zadnjih let v razvitih državah umirjena rast, večanje nestabilnosti in vse večja neenakost.

4.1.3. REZULTATI V DRŽAVAH V RAZVOJU

Medtem ko se je kapitalizem skozi zgodovino pokazal kot edini sistem za uspešen gospodarski in družbeni razvoj, lahko takoj tudi rečemo, da se je pokazal vse prej kot zadovoljiv za današnje države v razvoju. Dejanski rezultati v državah v razvoju so precej negativni, z nekaterimi

izjemami seveda. Trenutno živi več kot milijarda ljudi z manj kot enim dolarjem na dan. Skoraj milijon jih nima dostopa do čiste vode. 826 milijonov jih trpi zaradi podhranjenosti. 10 milijonov jih vsako leto umre zaradi pomanjkanja najosnovnejše zdravniške pomoči (Soros, 2003, str. 9). Vsako minuto umre ena ženska zaradi neprimerne oskrbe v nosečnosti ali pri porodu. "Human Development Report" (HDR) z leta 2003 poroča o 59-ih državah, ki glede na njihov trenutni trend razvoja najbrž do leta 2015 ne bodo dosegle ciljev³, ki so bili zadani ob prelomu tisočletja. V 31-ih državah se je ustavila rast dohodkov in življenjskega standarda. Seveda za vse te rezultate ne moremo kriviti izrecno kapitalizma in prav tako ne moremo trditi, da kapitalizem ni problemov le še poslabšal oziroma jih morda delno odpravil. Namen je zgolj pokazati, v kakšnih razmerah deluje kapitalizem danes, kasneje pa bomo videli, kako se s temi razmerami dejansko sooča in poskušali ugotoviti, ali ta način delovanja kapitalizma opisane razmere izboljšuje ali slabša. Ne glede na krivca je dejstvo, da se v večini teh držav razmere ne izboljšujejo, oziroma se izboljšujejo prepočasi!

Opisane razmere obstajajo predvsem v državah, ki se ne uspejo vključiti v globalni kapitalistični sistem. Eno od teorij, zakaj jim to ne uspe bomo spoznali malce kasneje. Te razmere pa se hitro izboljšujejo v tistih državah, ki so uspešno uvedle kapitalistični sistem, oziroma ga še uvajajo, kot npr. Kitajska, azijski tigri, Rusija, Mehika, Argentina in še bi lahko naštevali. Vse te države (z izjemo Kitajske) so na neki točki zgodovine veljale za najuspešnejše ekonomije držav v razvoju, ki najbolj dosledno sledijo načelom kapitalizma. Torej je bil za njihov uspeh "kriv" kapitalizem. Vendar prav tako za vse te države velja (zopet z izjemo Kitajske), da je ta splošno sprejet kapitalistični sistem na neki točki odpovedal in te države so padle leta razvoja nazaj. Tako smo dobili tako imenovani "tango effect" v Argentini (2002), "samba effect" v Braziliji (1998), "vodka effect" v Rusiji (1998), azijsko finančno krizo (1997), "tequila effect" v Mehiki (1995) in "lost decade" (izgubljeno desetletje) v Latinski Ameriki (osemdeseta) (Estefanía, 2000, str. 322). Nekateri za te krize krivijo države same, drugi globalizacijo in kapitalizem, spet tretji mednarodne institucije. Vsi ti krivci pa so del današnjega kapitalističnega sistema.

Če si pogledamo trend naraščanja oziroma upadanja revščine⁴ v državah v razvoju (glej *Tabela 2*) lahko ugotovimo, da je rezultat relativno zadovoljiv samo v primeru, če vključimo Kitajsko, ki je poskrbela za največje znižanje revščine. Brez Kitajske pa lahko ugotovimo, da se je revščina, gledano globalno, v zadnjem desetletju prejšnjega stoletja celo povečala, in sicer za 20 milijonov. Pri tem je potrebno poudariti, da je Kitajska, kot vemo, zelo previdna z uvajanjem kapitalističnih načel in torej kapitalizma ni sprejela kot absolutne resnice.

---

³ Cilji so: odprava absolutne revščine in lakote, univerzalna primarna izobrazba, enakost spolov, zmanjšanje umrljivosti otrok, izboljšanje zdravstvene oskrbe za nosečnice, uspešen boj proti virusu HIV/AIDS, malariji in drugim boleznim, zagotoviti varstvo okolja in razviti globalno partnerstvo za razvoj (UNDP HDR Press kit, 2003, str. 16).

⁴ V tem primeru je aplicirana definicija revščine kot jo poda Svetovna Banka, torej število ljudi, ki živi z manj kot enim dolarjem dnevno.

Tabela 2: Število ljudi, ki živi z manj kot 1 dolarjem dnevno (v milijonih).

	1990	1999
VZHODNA AZIJA IN PACIFIK	452	260
VZHODNA AZIJA IN PACIFIK BREZ KITAJSKE	92	46
EVROPA IN CENTRALNA AZIJA	7	17
LATINSKA AMERIKA IN KARIBI	74	77
BLIŽNJI VZHOD IN SEVERNA AFRIKA	6	7
JUŽNA AZIJA	495	490
PODSEHARSKA AFRIKA	242	300
SKUPAJ	1.276	1.151
SKUPAJ BREZ KITAJSKE	916	936

Vir: Varios países en desarrollo se quedan rezagados en esfuerzo por alcanzar metas de reducción de la pobreza para el 2015, 2002, str. 1.

Nedvomno lahko zaključimo, da je za uspešno gospodarsko rast in za dvig življenjskega standarda vključitev v globalni kapitalistični sistem skoraj pogoj. Seveda gospodarska rast in dvig življenjskega standarda nista v direktni medsebojni odvisnosti, in prav tako nista avtomatski posledici vključitve v globalni kapitalistični sistem. Kot pa so pokazale izkušnje, v procesu vključevanja v globalni kapitalistični sistem ni mogoče prehitovati. Razvite države so potrebovale stoletja, da so prišle do tja, kjer so. Kitajska se je recimo lotila celotnega procesa zelo počasi in je praktično edina, ki danes, v času globalnega gospodarskega ohlajanja ohranja visoko rast (rast Kitajske je bila v letu 2003 9,9% (Emerging-market indicators, 2004, str. 94)). Na drugi strani pa je prehitro uvajanje gospodarskih reform na Tajskem praktično vse države v razvoju potisnilo v recesijo. Prav tako je Rusija, kot pravi Strobe Talbott, ki je bil odgovoren za ne-ekonomske vidike ruske politike, s svojo šok terapijo pravzaprav doživela več šoka kot pa terapije (Stiglitz, 2000, str. 1).

Očitno je, da kapitalizem, kot je organiziran danes, v sodelovanju s političnim sistemom, ki ga obdaja, ni prinesel pričakovanih rezultatov. Razmere v svetu, gledano globalno ali znotraj države (bodisi razvite ali v razvoju), ne zbuja pretiranega optimizma. A prepričanja o vzrokih so različna. Verjetno je pravi vzrok kombinacija vseh treh prej omenjenih razlogov in še kakšnega. Ker pa je namen te naloge preučiti vplive kapitalističnega sistema kot ga poznamo danes, si bomo v nadaljevanju ogledali delovanje pomembnih institucij v današnji kapitalistični družbi: države same in mednarodne finančne in trgovinske organizacije.

4.2. Kapitalistični subjekti in njihovo (so)delovanje

V tem delu si bomo ogledali, kako v današnjem kapitalizmu delujejo in med seboj sodelujejo nekateri ekonomski subjekti, današnji nosilci kapitalizma. Kot smo že ugotovili, vsi ti subjekti delujejo v skladu z načeli edinega preostalega sistema – kapitalizma. Poskušali bomo pokazati povezanost prej omenjenih rezultatov s samim sistemom današnjega kapitalizma.

4.2.1. DRŽAVA

Najprej bomo spoznali državo kot subjekt v današnjem sistemu. Poudarek je na odnosu med razvitimi državami in državami v razvoju. Uradno stališče razvitih držav je, da je potrebno revnim državam pomagati pri njihovem razvoju, saj to ne le, da bo povečalo ekonomsko blaginjo celega sveta, temveč bo predvsem dvignilo življenjski standard v državah v razvoju. To naj bi uspelo predvsem preko treh dejavnosti: mednarodna pomoč, liberalizacija trgov in vzpodbujanje demokratičnih načel.

Mednarodna pomoč že v osnovi povzroča mnogo polemik. Mnogi, predvsem v ZDA, so prepričani, da mednarodna pomoč ne pripomore k razvoju. Prej obratno. Imela naj bi 5 pomanjkljivosti (Soros, 2003, str. 21–24):

1. Mednarodna pomoč bolj koristi interesom darovalca kot prejemnika, saj se največkrat pojavlja v obliki vezane pomoči ali celo kot rešitev odvečnih zalog.
2. Prejemniki so malokrat lastniki razvojnih projektov, oziroma kot je rekel eden od vodilnih pri Svetovni Banki: “Želimo, da so lastniki programa, ampak morajo delati tisto, kar jim mi rečemo” (Sivaramakrishnan, 2002). Ko strokovnjaki odidejo, uvoženi programi propadejo.
3. V veliko primerih postane pomoč glavno sredstvo za obstoj drugače nepriljubljenih vlad.
4. Darovalci vztrajajo pri ohranitvi državnega nadzora nad pomočjo, kar povzroča pomanjkanje koordinacije in pogosto se izgubi vsaka sled za pomočjo, ki je na koncu uporabljena v prid zahtevam vlade prejemnice.
5. Ni priznano, da je mednarodna pomoč podjetje z visokim tveganjem, kjer birokrati lahko s prevzemanjem tveganja malo pridobijo in veliko izgubijo. To posledično povzroča nizko aktiviranost birokratov.

Seveda niso vsi takšnega mnenja. Mednarodna pomoč, če je seveda pravilno usmerjena, lahko pomaga državi iztrgati se iz začaranega kroga revščine (nizkega investiranja, nizke rasti, nizkega dohodka, nizkega varčevanja in posledično zopet nizkega investiranja) in prebroditi krize (naravne nesreče ali katastrofe, ekonomske krize, politične krize, itd.). Danes je mednarodna pomoč sprejeta kot nujen del za razvoj revnih držav.

Leta 1969 je kanadski premier Lester Pearson predlagal, da naj bi bogate države ponudile mednarodno pomoč v višini 0,7% njihovega BDP. Ta odstotek je bil leto kasneje tudi sprejet v Organizaciji Združenih Narodov kot del mednarodne razvojne strategije. Danes ta odstotek dosega, oziroma presega le 5 držav⁵. Zanimivo je, da ZDA prispevajo najmanj in sicer le 0,11% svojega BDP (Policy, not Charity: what rich can do to help achieve the Goals, 2003, str. 146). Po mnenju Združenih Narodov bi bilo potrebno mednarodno pomoč vsaj podvojiti iz današnjih 0,22% na 0,43% (kar je še vedno daleč od dogovorjenih 0,7%), da bi dosegli razvojne cilje do leta 2015. Prav tako zanimiv podatek je, da medtem ko razviti svet za mednarodno pomoč

---

⁵ Te države so: Danska, Luksemburg, Nizozemska, Norveška in Švedska.

namenja okoli 50 milijard dolarjev, hkrati nameni 900 milijard dolarjev letno v vojaške namene (Hladnik Milharčič, 2004, str. 4). Seveda pa ni pomembna le količina, temveč tudi kvaliteta pomoči. Dejstvo je, da se je do devetdesetih vsa vojaška pomoč štela za mednarodno pomoč za razvoj, kar je kajpada absurdno. Danes se k pomoči štejejo vsi administrativni stroški pri sami izpeljavi pomoči. Tako so na primer stroški administracije državne agencije za mednarodno pomoč v Španiji leta 2000 predstavljali 51 odstotkov vse uradne pomoči tega leta (2000: un mal año para la cooperación Española, 2002). Še eno dejstvo je, da večino pomoči dobijo države s srednje visokimi in visokimi dohodki, kar je seveda popolnoma skregano z logiko. Tako na primer ZDA največ mednarodne pomoči namenijo Izraelu (Shah, 2004), Španija pa Latinski Ameriki (La orientación a la pobreza de la AOD Española, 2003). Poleg tega pa je potrebno še dodati, da je velik delež mednarodne pomoči tako imenovana vezana pomoč, kar pomeni, da država donatorica vnaprej pove, kako oziroma kje morajo države prejemnice to pomoč porabiti. Tako poraba tega denarja ne sledi načelom kapitalizma ampak prej centralnega planiranja s strani razvitih držav.

Liberalizacija trgov pa je v nasprotju z mednarodno pomočjo vsesplošno sprejeta kot dobrodošel in nadvse pomemben dejavnik razvoja. Kot pri mednarodni pomoči lahko tudi tu, predvsem pri mednarodni trgovini, vidimo razliko med uradnimi stališči ter prepričanji in pa dejanskimi razmerami v svetu. Številke kažejo (glej *Tabela 3*), da večina trgovanja poteka med razvitimi državami, medtem ko se trgovanje v manj razvitih državah povečuje le skromno.

Tabela 3: Mednarodna trgovina (izvoz v milijardah dolarjev z leta 1995)⁶.

	1990	2001
VISOKO RAZVITE DRŽAVE	3.959	7.602
SREDNJE RAZVITE DRŽAVE	780	1.599
NIZKO RAZVITE DRŽAVE	41	61

Vir: Policy, not Charity: what rich can do to help achieve the Goals, 2003, str. 154.

Dva izmed pomembnejših razlogov za to počasno rast trgovanja v državah v razvoju sta:

1. Države v razvoju proizvajajo večinoma dobrine z nizko dohodkovno elastičnostjo, kar dolgoročno slabša njihov "terms of trade" in
2. nezmožnost konkuriranja proizvodov in storitev iz držav v razvoju.

Praksa kaže, da so razvite države zadovoljne s tema dvema pomanjkljivostima držav v razvoju, saj ju vzdržujejo in ne odpravljajo, kot bi bilo pričakovati glede na ideale, ki jih imajo. Mnogo razvitih držav ima t.i. razvojni davek, ki višje obdavči predelane kot pa nepredelane proizvode. Tako ima na primer Nova Zelandija 5% davek na kavna zrna in 15% na mleto kavo. Japonska ima 0,1% davek na nepredelan tekstil, medtem ko je davek na predelan tekstil kar 8,6% (Policy, not Charity: what rich can do to help achieve the Goals, 2003, str. 155). S tem vzpodbuja države v razvoju, da trgujejo le z nepredelanimi proizvodi, ki imajo nižjo vrednost. Za višje trgovanje med razvitimi državami so krive tudi različne davčne stopnje. Tako

⁶ Izračuni so narejeni s podatki izvoza za posamezne regije z deflatorjem Svetovne Banke z leta 1995.

Bangladeš v ZDA izvozi proizvode v vrednosti 2,4 milijarde dolarjev in plača 14% tega v davkih, medtem ko Francija v ZDA izvozi proizvode v vrednosti več kot 30 milijard dolarjev in plača le 1% te vrednosti v davku. Vse to jasno kaže na nemoč pri konkuriranju držav v razvoju na globalnem trgu (Policy, not Charity: what rich can do to help achieve the Goals, 2003, str. 155).

Na splošno so države v razvoju bolj protekcionistične (glej *Tabela 4*), vendar imajo razvite države višje davke prav v sektorjih, kjer imajo države v razvoju priložnost za preboj na trge razvitih držav. Razvite države so prek pogajanj silile k liberalizaciji trgovine v sektorjih kjer izvažajo in ohranile omejitve trgovine v sektorjih kjer uvažajo (Stiglitz, 2002, str. 60). Poleg tega pa imajo še mnoge druge obrambne mehanizme, kot na primer dogovor o omejitvi izvoza tekstila s strani držav v razvoju in ogromne subvencije v kmetijskem sektorju v razvitih državah. Eden od izračunov Svetovne Banke je pokazal, da se je dohodek v podsaharski Afriki znižal za okoli 2 odstotka kot direktna posledica urugvajskega kroga pogajanj (Stiglitz, 2002, str. 61).

Tabela 4: Trenutni davki v mednarodni trgovini in njihovo znižanje po urugvajskem krogu pogajanj (v %).

	DRŽAVE V RAZVOJU		RAZVITE DRŽAVE	
	DAVEK	ZNIŽANJE	DAVEK	ZNIŽANJE
KMETIJSTVO	17,4	-43,0	26,9	-26,9
TEKSTIL	21,2	-8,5	8,4	-2,6
KOVINE	10,8	-9,5	0,9	-3,4
KEMIKALIJE	12,4	-9,7	2,2	-3,7

Vir: Policy, not Charity: what rich can do to help achieve the Goals, 2003, str. 155.

Subvencije v kmetijskem sektorju dosegajo že prav smešne vrednosti. Njihova vrednost v državah OECD presega 300 milijard dolarjev letno. Samo subvencije kmetom, ki gojijo bombaž v ZDA, presegajo trikratno vrednost pomoči, ki jo ZDA dajejo podsaharski Afriki. V Evropski Uniji dobi vsaka krava (za mleko in mlečne izdelke) večjo subvencijo kot znaša celotna pomoč po osebi Evropske Unije podsaharski Afriki (Rich Countries Called on to Keep Promise to Fight Global Poverty, 2003, str. 10). Subvencija v Evropski Uniji znaša 913 dolarjev na kravo, na Japonskem 2.700 dolarjev, povprečni dohodek na prebivalca v podsaharski Afriki pa je 490 dolarjev. Te ogromne subvencije ne samo, da preprečujejo državam v razvoju, da bi izvažale proizvode, katere so zmožne proizvajati ceneje kot razvite države, ampak celo uničijo celotno lokalno industrijo teh proizvodov, kot se je to zgodilo z izvozom "evropskega" mleka v Afriko (Policy, not Charity: what rich can do to help achieve the Goals, 2003, str. 155). Nekateri avtorji zagovarjajo te subvencije s stališča, da so z njimi ti nujno potrebni kmetijski proizvodi dostopni državam v razvoju po nižjih cenah kot sicer (Panagariya, 2003). Potrošniki naj bi torej pridobili več, kot pa izgubijo proizvajalci kmetijskih proizvodov v teh državah. Panagariya trdi, da bi z liberalizacijo kmetijskega sektorja največ pridobile razvite države. Za utemeljitev te trditve navaja, da je v letu 1999 od 49-ih držav v razvoju kar 45 bilo neto uvoznice kmetijskih izdelkov. Kar pomeni, da bi z zvišanjem svetovnih cen kmetijskih

proizvodov le 4 države bile na boljšem. Panagariya pa pozablja na dejstvo, da je mnogo držav v razvoju bilo izrinjenih iz kmetijskega sektorja prav s temi subvencijami in bi bilo zato brez njih več neto izvoznic kot pa kaže ta podatek. Večina prebivalstva v državah v razvoju je še vedno zaposlena v kmetijskem sektorju, kar pomeni, da bi se dohodek vseh teh povečal ob zvišanju svetovnih cen kmetijskih proizvodov.

Kar pa se tiče liberalizacije finančnih trgov, pa je nauk jasnejši kot kdajkoli prej. Razvite države so na podlagi lastnega stanja pridigale prost pretok kapitala. Pozabili pa so na dolgotrajen proces in težave (na primer kriza v Evropi leta 1992 ob združitvi Nemčije, ki je ena od nam najbolj znanih), ki so jih imele v zagotavljanju liberalizacije finančnih trgov. Celotne države, ki najvztrajnejše pridigajo o deregulaciji na finančnih trgih, pozabljajo svoje težave, ki so nastale ob prehitri in nepremišljeni deregulaciji. Tako je prevelika vnema za deregulacijo finančnega trga v ZDA povzročila neslavni varčevalno-posojilni debakel, ki je stala ameriške davkoplačevalce dobrih 200 milijard dolarjev (Stiglitz, 2002, str. 65). Azijska kriza pa je dokončno pokazala in prepričala tudi največje zagovornike (razen libertarce, ki razloge za krizo še vedno vidijo v državi in mednarodnih institucijah) prostega pretoka kapitala, da se je te liberalizacije potrebno lotiti počasi in previdno, ter zagotoviti vse varnostne mehanizme in pravno urediti odnose znotraj in med državami. Nihče torej ne dvomi o koristnosti pretoka kapitala, saj so prav azijski tigri pokazali njihovo koristnost. Potrebno pa se je sprijazniti z njegovimi pomankljivostmi in jih odpravljati na ustrezen način. Soros ugotavlja, da bi se mednarodni finančni sistem sesul že najmanj štirikrat⁷ v zadnjih dveh desetletjih, če ne bi posredovale monetarne oblasti (Soros, 2000, str. 189). Kljub vsem vplivom držav pa ima Mednarodni denarni sklad, ki ga bomo spoznali v naslednji točki, neposrednejši in vidnejši vpliv pri liberalizaciji in deregulaciji mednarodnih finančnih tokov.

Tudi vzpodbujanje demokratičnih načel je nadvse lep cilj razvitih držav. Da naj bi demokratična načela dvignila življenjski standard, je dokazal Amartya Sen, Nobelov nagrajenec za ekonomijo leta 1998, ki je z empirično raziskavo pokazal, da v primeru obstoja demokracije in svobode govora nikoli ne izbruhne lakota (Hidalgo Moratal, 2003, str. 5). V vprašanje, v kolikšni meri je prisotna demokracija v današnjem razvitem svetu, se ne bomo spuščali, saj je to bolj filozofsko, a povsem legitimno vprašanje. Bistven pa je vidik vzpodbujanja demokratičnih načel v državah v razvoju s strani razvitih držav. Kakšna je dejanska povezava med demokratičnimi načeli in kapitalizmom, si bomo ogledali kasneje. Dokaj splošno sprejeto je, da naj bi demokracija zagotavljala uspešen razvoj kapitalizma in dvig življenjskega standarda. A na žalost zopet naletimo na razliko med teorijo in prakso. Ponovno lahko navedemo ZDA kot glavnega zagovornika kapitalističnih in demokratičnih načel, ki pa se v praksi pokaže vse prej kot to. Dejstvo je, da je lažje ekonomsko sodelovati z eno osebo, se pravi z avtorskim režimom, kot pa s celotnim vladnim kabinetom, torej z demokratično izvoljenim predstavištvom, ki se ob volitvah lahko celo zamenja (Soros, 2000, str. 180). To sodelovanje se pogosto zgodi na škodo prebivalcev v državah v razvoju, kot kažejo primeri posredovanja ZDA v Čilu (Pinochet), Peruju (Fujimori), Haitiju (družina Duvalier) in

---

⁷ Leta 1982, 1987, 1994 in 1997.

Nikaragvi (Somozo) (Pudgar, 2004, str. 8). Prav tako bi lahko navedli Irak in Huseina ali Bin Ladna v mednarodnem kontekstu, ki sta nekdanj uživala pomoč ZDA, pa še bi lahko naštevali. Tudi druge razvite države niso nedolžne v tem pogledu. Tako sta na primer Rusija in Francija bili najglasnejši nasprotnici druge vojne v Iraku, in sicer ne zaradi svojih humanih načel, temveč zaradi ugodnih ekonomskih (naftnih) pogodb s Huseinom, ki sta jih imeli. Tudi pri Kitajski niso več tako pomembne kršitve človekovih pravic kot so bile le-te preden je Kitajska odprla svoje trge.

Seveda bi bilo krivično, da opazimo le nedoslednosti razvitih držav, ne pa tudi problemov v samih državah v razvoju. Nekateri razlogi, zakaj kapitalizem ne uspe v teh državah, bodo predstavljeni nekoliko kasneje. Na tem mestu naj omenimo le korupcijo, ki jo razvite države vidijo kot glavni razlog za neuspeh kapitalizma. Le-to je mednarodna skupnost navajala kot glavni razlog za finančno krizo v azijskih tigrih, ki seveda ni smela kriviti kapitalizma in svojih receptov za polom. Seveda, ko je kapitalizem tam "cvetel", te korupcije ni nihče videl. Vendar je očitno korupcija del kapitalizma, kot ugotavlja William Greider, korporacijski kritik. Greider je označil škandal v Enronu kot več kot le navaden finančni škandal. Enron naj bi pokazal resnično razsežnost gnilobe v ameriškem finančnem sistemu in kaže neuspeh samega tržnega kapitalizma. Bistvo le-tega je sistematično laganje, goljufanje in kraja na veliko. In če obstajajo takšni primeri znotraj najuspešnejšega kapitalizma danes, kako lahko te iste države obtožujejo države v razvoju netransparentnosti in korupcije (Pope, 2002)? Še več, kot se sprašuje Paul Ormerod, kako lahko te države pridigajo tržno popolnost, ko pa so, z izjemo Velike Britanije, vse dosegle dolgoročno rast z vsesplošnim kršenjem prosto-tržnih načel (Sivaramakrishnan, 2002)?

Razvite države so zelo radodarne z besedami, kako zagotoviti hiter in trajen razvoj manj razvitih držav. Vendar pa se v praksi pokaže njihova predanost statusu quo. Dejstvo je, da bi se razmerje moči (ekonomske, politične in ne nazadnje tudi vojaške) v primeru razvoja revnejših držav drastično spremenilo. Določeni sektorji prebivalstva v razvitem svetu bi izgubili, medtem ko bi drugi pridobili. Vendar naj bi v skladu s teorijo vsi svetovi na splošno pridobili. Ne glede na razlog, ki ga imajo razvite države, pa dejstva jasno kažejo, da v današnji organizaciji globalnega kapitalizma, razvite države ne delujejo v skladu s prepričanji za vsesplošno dobrobit in razvoj.

4.2.2. MEDNARODNI DENARNI SKLAD IN SVETOVNA BANKA

Mednarodni denarni sklad (MDS) in Svetovna banka (SB) sta bila ustanovljena ob koncu druge svetovne vojne, natančneje leta 1944. MDS je bil ustanovljen z namenom financirati neravnotežja v plačilnih bilancah, SB pa z namenom financirati razvojne projekte in programe. Danes sta ti dve instituciji (poleg Svetovne trgovinske organizacije) najbolj polemični mednarodni organizaciji. V nadaljevanju bomo spoznali nekaj glavnih kritik in zagovorov teh dveh organizacij. Čeprav se med seboj razlikujeta, ju lahko obravnavamo skupaj, saj sta zadnje čase, kljub različnim ciljem, delovali zelo podobno in sta zato deležni tudi podobnih kritik oziroma zagovorov. Tako je na primer SB zadnje čase pri posojanju zahtevala podobne, če ne

iste pogoje kot MDS, tudi organiziranost in odločanje sta v obeh institucijah podobna, kljub temu pa je potrebno poudariti, da je v času Stiglitz kot glavnega ekonomista pri SB (februar 1997 – november 1999) prišlo do pomembnih razhajanj med organizacijama in celo do javnega nestrinjanja med njima.

Obstaja ogromno kritik MDS, ki so medsebojno povezane in jih je težko ločiti med seboj ter razdeliti po skupinah. V nadaljevanju bomo spoznali štiri glavne kritike MDS (Rogoff⁸, 2003), na koncu pa še nekaj drugih kritik, ki se zadnje čase pojavljajo v strokovni literaturi.

1. Fiskalna strogost

Ena glavnih kritik je, da MDS v času krize v neki državi zahteva, da le-ta “zategne pas”, da torej zniža izdatke. Zaradi tega se je seveda potrebno odločiti, na katerih delih proračuna se bo to zgodilo. Včasih to določijo države same, včasih pa kar MDS. Zaradi znižanja subvencij na neustreznih področjih pogosto prihaja do demonstracij in nemirov, saj te ukrepe najbolj občutijo ravno revni. Tako sta na primer v mnogih državah v zahodni Afriki MDS in SB prisilile vlade, da prenehajo posredovati v kmetijstvo. Pogost rezultat je bil, da revni kmetje niso več zmogli trgovanja s kmetijskimi izdelki, saj so prevladale organizirane mafijske ali politične skupine, torej skupine, ki so že uživale določen vpliv in bogastvo. Glavne negativne posledice ukrepov MDS so ponovno občutili le revni (Stiglitz, 2002, str. 75).

Vseeno pa MDS trdi, da je z njihovimi posojili državam potrebno manj “zategniti pasove”, saj posojilo prinese v državo denar. Vendar MDS daje posojila za vzdrževanje nacionalne valute (kar se v večini primerov na koncu pokaže kot nevzdržno) in ne za subvencije revnim. Prav tu leži glavna kritika MDS in SB s strani Sorosa, ki zagovarja direktno pomoč ljudem in ne reševanje valute in razreda bogatašev. Ta direktna pomoč naj bi ohranila srednji razred, ki je neprecenljivo pomemben pri rasti in razvoju neke ekonomije. Tako je Soros v času ruske krize daroval po 500 dolarjev 40.000-im vrhunskim ruskim znanstvenikom, kar je zadostovalo za njihovo enoletno preživetje (Soros, 1998, str.156).

Rogoff pa pravi, da vlade samo izkoriščajo posredovanje MDS, da mu lahko naprtijo krivdo za slabo stanje ekonomije. Kriviti MDS, ker sili države, da se držijo proračunskih omejitev in torej znižajo subvencije je kot kriviti MDS za gravitacijo. Ta fiskalna disciplina naj bi po mnenju MDS povzročila takojšno popravo ekonomije na ustrezno raven. V primeru zanašanja na trg bi bila ta poprava dolgotrajnejša in bolj boleča. To je zanimiva izjava za organizacijo, katere prepričanje je, da so trgi najučinkovitejši. V dejstvo, da ukrepi MDS povzročijo takojšnjo reakcijo, verjetno nihče ne dvomi. Ali je ta pristop manj ali bolj boleč, pa je bolj polemično. O tem govori druga kritika na račun MDS.

---

⁸ Odgovore na kritike je podal Kenneth Rogoff, ki je bil od avgusta 2001 do septembra 2003 ekonomski svetovalec in direktor raziskovalnega oddelka pri MDS.

2. MDS s svojimi ukrepi le poslabša situacijo

MDS (in SB) zahteva več različnih ukrepov s strani držav kot pogoj za prejem posojil. Ena glavnih kritik MDS je, da zahteva zvišanje obrestnih mer in znižanje vladnih izdatkov v času krize. To je direktno nasprotje osnovne lekcije makroekonomije, oziroma Keynesa, ki pravi, da je v času recesije potrebno vzpodbuditi ekonomijo z znižanjem obrestnih mer in povečanjem državnih izdatkov. Dejansko je MDS v *“World Economic Outlook-u”* za leto 2002 izjavil, da vzpodbuja v primeru recesije obratno, torej znižanje obrestnih mer in višje vladne izdatke. Problem je v tem, da si države v razvoju v času upadanja niso sposobne izposojati kot to lahko počno razvite države in tako povečati vladnih izdatkov. Prav tako je logično, da tuji vlagatelji v takem obdobju zahtevajo višje obresti, saj se s tem kompenzira za višje tveganje investiranja. Tako je po mnenju Rogoffa absurdno pričakovati nizke obrestne mere v času recesije pri državah v razvoju.

Vendar je Malezija v času krize kljub drugačnim priporočilom MDS držala obrestne mere na nižji ravni kot ostali tigri (ob hkratni začasni uvedbi dajatev na kratkoročen kapital) in si najhitreje opomogla. Prav tako je bila uvedba dajatev na kratkoročen kapital v nasprotju s prepričanji in navodili sklada. Tudi v primeru Kitajske, Indije in še kje, je bilo neposlušanje MDS recept za hitrejše okrevanje oziroma izognitev krizi (Stiglitz, 2002, str. 93). Malezija je sicer dvignila obrestne mere; kritično vprašanje pa je, koliko jih dvigniti. MDS zagovarja visoke obrestne mere, ker naj bi to povrnilo zaupanje tujih vlagateljev in hkrati ubranilo nacionalno valuto pred špekulativnimi napadi. Istočasno pa visoke obrestne mere povzročijo bankrote podjetij in neplačilo dolgov v državi. To po mnenju Stiglitza dejansko zniža zaupanje vlagateljev in ti še hitreje pobegnejo iz države (Chang, 2002). Prenizke obrestne mere pa prav tako povzročijo beg kapitala in posledično devalvacijo nacionalne valute ter bankrote podjetij in bank zaradi denominacije dolgov v tujih valutah (ponavadi dolarjih), kot se je to zgodilo v Indoneziji leta 1998.

Za države s problemi ima MDS cel menú ukrepov in ne le zvišanje obrestnih mer ter znižanje državnih izdatkov, ki sta največkrat kritizirana. Liberalizacijo finančnih trgov, ki jo MDS prav tako vzpodbuja, bomo kot eno najpomembnejših spoznali pod zadnjo točko kritik. Včasih MDS in SB kot pogoje postavljata tudi liberalizacijo trgov dobrin in storitev, pa čeprav je to bolj v pristojnosti Svetovne trgovinske organizacije. Pri določanju ukrepov MDS preuči vsako državo, ki se znajde v krizi in na podlagi ugotovitev prične pogajanja o pogojih za odobritev posojila. Na žalost pa to preučevanje držav traja le nekaj dni ali tednov, ko uradniki MDS v resnici bolj spoznavajo hotele s petimi zvezdicami kot pa dejansko stanje v državi. Končna poročila in razvojni načrti pa so več ali manj identični. Tako identični, da se je MDS enkrat celo pripetilo, da so pri predložitvi razvojnega načrta za neko državo pozabili spremeniti ime države, za katero so uporabili ta isti razvojni načrt že pred tem. Tako je bilo jasno, da MDS uporablja isti recept za razvoj ne glede na dejansko situacijo v državi (Stiglitz, 2002, str. 47).

Države celo vedo, da določeni ukrepi prinašajo le težave za državno ekonomijo, vendar si zaradi sposobnosti MDS pregnati tuje investicije tega ne upajo povedati javno. Tako so dve leti

po vpeljavi razvojnega plana MDS v Južni Koreji ekonomisti tam povedali Stiglitzu, da so vedeli, da razvojni načrt MDS ni zasnovan dobro, a si takrat niso upali povedati. MDS je na primer zahteval osredotočenje na zniževanje inflacije, pa čeprav ta ni bila problematična. Ko je Stiglitz vprašal uradnike v MDS, zakaj tak pogoj Južni Koreji, so mu odvrnili, "da je taka pač navada" (Stiglitz, 2002, str. 42, 45).

Sarkastično rečeno je sklad skoval še en zanimiv predlog za države v razvoju. Sklad namreč predlaga, da te države držijo skupno vrednost posojil v mednarodnih rezervah. Torej, če si neka država sposodi 100 milijonov dolarjev od neke ameriške poslovne banke, bi za to plačevala približno 18% obrestno mero. Hkrati, če bi to isto vsoto držala v rezervah, ki jih preudarne vlade ponavadi držijo v obliki ameriških državnih obveznic, pa bi dobili le 4% obresti. Tako bi v končni fazi ZDA kot celota letno pridobila 14 milijonov dolarjev (Stiglitz, 2002, str. 66).

Posledica vsega tega je, da je prej splošno sprejet Washingtonski konsenz postal vse pogostejša tarča kritik. Ta konsenz je skupek navodil za dolgoročen in stabilen razvoj in/ali za uspešen izhod iz krize. Navodila temeljijo na poenostavljenem modelu tržne ekonomije, kjer nevidna roka Adama Smitha deluje popolno. Vendar v pogojih nepopolnih informacij in nepopolnih trgov, kar pravzaprav pomeni vedno, še posebej v državah v razvoju, pa Smithova nevidna roka deluje nadvse nepopolno (Stiglitz, 2002, str. 73). Poleg teh teoretičnih spoznanj tudi praksa kaže, da države, ki Washingtonskega konsenza ne upoštevajo dosledno, delujejo bolje in stabilneje v globalni ekonomiji. To je postal resen problem za MDS. Na pobudo (in plačilo) Japonske je SB opravila študijo čudeža azijskih tigrov in končna ugotovitev je bila, da so te države uspeli ne zato, ker so upoštevale navodila Washingtonskega konsenza, ampak zato, ker jih niso (Stiglitz, 2002, str. 91)! Celo MDS je v notranjem poročilu iz leta 1998 priznal, da so pri azijski krizi s svojim vmešavanjem dejansko poslabšali razmere. Vendar kljub temu MDS ni spremenil svoje politike v regiji (Bello, 2000). Njihovo delovanje naj bi po mnenju kritikov MDS le reševalo nespametno investiranje tujih vlagateljev, s čimer pa se ukvarja naslednja kritika MDS.

3. MDS rešuje neodgovorne privatne vlagatelje

Po mnenju Rogoffa privatni vlagatelji kljub posredovanju MDS ogromno izgubijo. Samo v Aziji leta 1997 naj bi izgubili 225 milijard dolarjev, v Rusiji ob devalvaciji pa 100 milijard dolarjev. MDS naj bi samo rahlo olajšal te ogromne izgube vlagateljev, saj se le-ti v nasprotnem primeru nikoli ne bi vrnili v državo, kjer so toliko izgubili. Primer Mehike je pokazal, da MDS tega problema ne rešuje uspešno, saj se vlagatelji kljub ogromnemu posojilnemu paketu ob krizi leta 1994 še dolgo niso vrnili.

Prav tako je Rogoff mnenja, da MDS vzdržuje vrednost precenjene valute tako dolgo, ker trenutno stanje mednarodnega prava povzroča pravo zmedo v primeru bankrota suverenih držav. Vendar takšno umetno vzdrževanje valute omogoči zgolj povrnitev posojil tujim bankam in vlagateljem ter rešitev prihrankov državnih bogatašev. V primeru Rusije je tako mednarodna skupnost metala denar v vzdrževanje rublja, po devalvaciji pa je ostal le dolg ruskim

davkoplačevalcem. V tem primeru se tudi Rogoff strinja, da je ta denar dejansko pomenil le reševanje nespametnih vlagateljev.

Namen teh posojil je ubranitev nacionalne valute pred špekulativnimi napadi. Učinek pa je ravno nasproten. Prihod MDS v neko državo navadno pomeni, da so prisotne določene težave v tej državi. Ne glede kako resni so ti problemi, je prihod MDS kot če nekdo zakriči "Ogenj!" v nabito polnem gledališču (Stiglitz, 2002, str. 97). Rezultat je pobeg vlagateljev in posojilodajalcev, kar pahne državo v resnične težave. Ne glede na to, koliko denarja v to državo posodi mednarodna skupnost, bo ta denar služil za izplačilo dolgov tujim bankam in investitorjem, pritisk na nacionalno valuto pa bo prisoten, dokler ne bo devalvacije. Kot smo že ugotovili pa državljanom ostane le žalosten dolg do mednarodne skupnosti.

4. MDS prisili države odpreti svoje trge mednarodnemu finančnemu kapitalu

Mnogi strokovnjaki so si torej edini, da prosti pretok finančnega kapitala lahko povzroči krizo. Stiglitz je prepričan, da je liberalizacija kapitalnega računa bila glavni in edini razlog za finančno krizo, ki se je začela leta 1997 na Tajskem (Stiglitz, 2002, str. 99). Estefanía v svoji knjigi trdi, da je današnji kapitalizem takšen, da lahko finančni kapital v trenutku uniči katerokoli državo na svetu (Estefanía, 2000, str. 19). Prav tako Soros vidi finančne trge kot nestabilne in potrebne regulative (Soros, 2000, str. 169). Seveda pa zaprtost držav ni rešitev. Kljub razsežnosti azijske krize in uspešno zoperstavljanje krizi zaprtih držav kot sta Kitajska in Indija, pa so tudi ekstremno odprte države preživele krizo brez hujših posledic. Nova Zelandija in Avstralija sta kljub ekonomski in geografski bližini stisko prestali uspešno. Tudi trenutni trend se kaže v vse večji odprtosti finančnim tokovom v državah povsod po svetu. Tako Evropa kot Kitajska ostajata zveste tem načelom. Torej problem ni odprtost. Problem je slaba pripravljenost na to odprtost mednarodnim finančnim tokovom.

Kritika MDS torej leži v vzpodbujanju prehitrega odpiranja finančnim tokovom. Tajska naj bi sicer bila opozorjena s strani MDS o nevarnostih prehitre liberalizacije finančnih trgov in hkratnega fiksne deviznega tečaja, medtem ko Mehika pred tem in Južna Koreja po tem nista bili. Rogoff vidi možnost za uspešno začasno uporabo dajatev na finančne tokove. Kot primer navaja Čile, ki je uspešno ustavil špekulativne napade. V Čilu mora vsak, ki hoče investirati v državo naložiti primerno velik znesek pri centralni banki za eno leto, z 0% obrestno mero. Giddens vidi celo Tobinov davek kot idealno priložnost za stabiliziranje celotnega globalnega finančnega sistema. Obžaluje pa, da za to primanjkuje politične volje (Giddens, 2000, str. 153).

Glede na izjave Rogoffa je MDS očitno spoznal nevarnosti preneglega izpostavljanja mednarodnim finančnim tokovom. Šele prihodnost pa bo pokazala, če se bo sklad tudi dejansko začel ukvarjati s priporočili kako regulirati in zaščititi finančne tokove, ki vplivajo na nacionalno ekonomijo. Upajmo, da ne bo potrebna še kakšna kriza, preden se dokončno spremeni politika MDS.

Poleg teh štirih glavnih kritik, ki se danes pojavljajo na račun MDS, se pojavlja še ogromno drugih kritik, kot na primer obtožbe neokolonizacije in imperializma razvitih držav prek MDS in SB (McNally, 1999); aroganca voditeljev teh institucij, ki so prepričani, da je možen le en ekonomski sistem (Smadja, 1998); nedemokratičnost, saj ima več kot polovico glasov v MDS in SB le 7 držav⁹ in izmed njih imajo ZDA edine pravico veta (Bank Dictatorship, 2002). Uradno se o pogojih posojila MDS pogaja z državami posojilo-jemalkami, vendar je vsa pogajalska moč na strani MDS in SB, ki enostavno določata pogoje (Stiglitz, 2000). In še bi se našlo. Vse te kritike so seveda legitimne in pomembne za sliko delovanja današnjega kapitalizma. Vendar pa je pogled nanje povsem subjektiven in pridobiti objektivne informacije bi bilo težko, če ne nemogoče. Prav tako pa je subjektivno mnenje, ali resnično vplivajo na delovanje MDS, ali pa je to le percepcija določenih skupin ljudi.

Primarni cilj Svetovne Banke ob njeni ustanovitvi so bili razvojni projekti in programi. Meltzerjeva komisija, ki jo je ameriški kongres ustanovil novembra 1998, je ugotovila, da se je SB spremenila v birokratsko organizacijo, ki se ukvarja s posojanjem, kar bi bilo lahko prepuščeno trgu kapitala (Soros, 2003, str. 99). Dejansko je posojanje SB kot deluje danes res neučinkovito in včasih celo kontraproduktivno, saj mora vse posojanje SB ubrati vladne kanale (Soros, 2003, str. 100). Poleg tega je v zadnjih letih SB pogojevala svoja posojila na podoben način kot MDS, kar pomeni, da vse kritike, ki so prej letele na MDS veljajo tudi za SB. Če omenimo le en primer pogojev, ki jih postavlja SB, vidimo, da so hkrati tudi dokaz, da se MDS in SB ne omeujeta le na trg kapitala, ampak tudi na trg dobrin in storitev. Že prej smo omenili vrednost kmetijskih subvencij, ki jih dodeljuje razviti svet. Leta 1992 pa je SB kot pogoj za posojilo od Jamajke zahtevala ukinitvev subvencij njihovim kmetom in ukinitvev uvoznih dajatev za mleko in mlečne izdelke. Posledično je Jamajko preplavilo mleko v prahu iz Evropske Unije. Le leto dni po liberalizaciji so na Jamajki uničili več milijonov dolarjev vrednega mleka, predčasno poklali na stotine krav in zaprli ogromno kmetij. Nestle danes kupuje dve tretjini manj mleka z Jamajke kot pred liberalizacijo (Mer, 2003).

Poleg tega pa se SB tudi očita, da s svojimi projekti večkrat pomaga premožnejšim oziroma tujim vlagateljem, kot pa tistim, ki živijo v revščini. Tako naj bi pomoč pri financiranju gradenj razne infrastrukture, elektrarn ipd., koristilo bolj premožnim prebivalcem, vlagateljem in podjetnikom kot pa revnim. Hkrati SB očitajo, da zaradi njenega načina financiranja, torej s prodajo obveznic na Zahodu, mora za poplačilo obresti teh obveznic zaslužiti v revnih državah. Dejansko torej skrbi za pretok denarja iz revnejših v bogatejše države (Gutman, 2003). Te kritike so zopet kritike, ki so subjektivne in se lahko interpretirajo na različne načine. Zato jih ne bomo podrobneje obravnavali. Dejansko pa se je SB precej distancirala od MDS že s postavitvijo Stiglitz na mesto glavnega ekonomista SB leta 1997, še bolj pa z novim predsednikom Jamesom Wolfensohnom, pod katerim se je SB lotila prepotrebnih socialnih pobud (Soros, 2003, str. 97).

---

⁹ Te države so: Japonska, Francija, Velika Britanija, Saudska Arabija, Rusija, Nemčija in ZDA.

4.2.3. SVETOVNA TRGOVINSKA ORGANIZACIJA

Svetovna trgovinska organizacija (STO) je bila ustanovljena ob zaključku urugvajskega kroga pogajanj o mednarodni trgovini, ki so se začela leta 1986 in končala leta 1994. Po pol stoletja dolgem sanjanju je bila končno ustanovljena organizacija, ki je skrbela za pravila igre v mednarodni trgovini. STO naj bi zagotavljala mesto, kjer se države lahko dogovarjajo o zmanjševanju ovir mednarodne trgovine in se je izkazala kot uspešna pri oblikovanju mednarodnega prava, sodne funkcije in pri uveljavljanju svojih sklepov.

Kljub takšnim uspehom pa je STO ena glavnih tarč kritik današnjih antiglobalistov. Nesmiselno se je spuščati v vse kritike, namenjene STO, ki jih navajajo antiglobalisti in drugi kritiki te organizacije. Omenjene bodo le tiste, ki so v direktni povezavi s temo te naloge. In sicer, STO naj bi v današnji kapitalistični igri ustvarjal neenako igralno polje za razvite države in države v razvoju. Ta neenakost pa naj bi bila v prid razvitim državam in multinacionalnim korporacijam (Soros, 2003, str. 30).

STO je bila uspešna pri pospeševanju mednarodne trgovine. Vendar je zniževanje tarifnih in netarifnih ovir za izdelke držav v razvoju (kmetijski izdelki, tekstil in obutev) razdeljeno na faze v daljšem obdobju kot pri zahtevnejših industrijskih izdelkih, ki jih večinoma proizvajajo razvite države. Kljub uspešnemu znižanju nekaterih subvencij kmetijskih izdelkov v razvitih državah so se subvencije v ZDA in EU skupno povečale z okoli 182 milijard dolarjev leta 1995 na 362 milijard leta 1998 (Bello, Legrain, 2000). Poleg tega razvite države uporabljajo še vrsto drugih protekcionističnih ukrepov. ZDA na primer vneto koristijo prednosti, ki jim jo zagotavlja protidumpniška zakonodaja (Soros, 2003, str. 31). Kot priznava Stiglitz, je ameriška administracija v času, ko je bil on predsednik Sveta ekonomskih svetovalcev v Clintonovi administraciji, spretno prilagajala svojo politiko tako, da je bila v skladu s pravili STO. Ko so leta 1998 izgubili tožbo pri STO glede več milijard dolarjev vrednih izvoznih subvencij, le-teh niso opustili, temveč so jih le preimenovali tako, da so bile skladne z zahtevami STO (Stiglitz, 2003, str. 112). Povedati moramo tudi, da se tudi države v razvoju vse bolj poslužujejo takšnih prikritih protekcionističnih ukrepov in izkoriščajo možnosti, ki jih ponuja STO. Tako je na primer Indija trenutno tretja v svetu po številu sproženih protidumpniških procesih (Panagariya, 2003).

Druga stvar STO, ki naj bi povzročala neenako igralno polje, pa so tako imenovani TRIPs (Sporazum o trgovinskih vidikih pravic intelektualne lastnine) in TRIMs (Sporazum o trgovinskih vidikih naložbenih ukrepov). Oboji nagnejo igralno polje v prid korporativnih interesov (Soros, 2003, str. 32).

Pri TRIPs gre za zaščito intelektualne lastnine. Ta sporazum brez dvoma motivira k investiranju in raziskovanju, katerega končni cilj je dobiček in brez njega tega motiva ne bi bilo, oziroma bi bil nevarno nizek. A vendarle lahko rečemo, da je šel ta proces zaščite intelektualne lastnine predaleč, saj so zaradi trenutne lokacije znanja (patentov, know-how, itd.) države v razvoju obsojene na kupovanje teh pravic. Brez teh znanj, tehnologij in patentov pa se

te države ne morejo kosati niti v proizvodnji niti v nadaljnjem raziskovanju z razvitimi državami. Resnična razsežnost in resnost tega problema se je pokazala v farmacevtski industriji, predvsem v proizvodnji zdravil v povezavi z virusom HIV in AIDS-om (Soros, 2003, str. 44-46).

TRIMs pa je bil oblikovan, da bi zagotavljal enakopravno igralno polje med tujimi in domačimi podjetji. Tudi ta sporazum v svoji goli obliki teži k častnemu cilju. Dejstvo pa je, da v današnjem globalnem kapitalističnem sistemu države med seboj tekmujejo z različnimi davčnimi vzpodbudami, katera bo pritegnila več mednarodnih korporacij in tujih vlagateljev v svojo državo. Le-ti s seboj navadno prinesejo veliko količino kapitala in zagotavljajo zaposlitve in rast gospodarstva. Tako se krepijo predsodki v prid tujim vlagateljem in korporacijam (Soros, 2003, str. 47).

Poleg vsega naštetega pa so države v razvoju dolžne spoštovati še nekatere druge sporazume. Ali so bili ti sporazumi vsiljeni ali ne, je drugo vprašanje, na katerega je težko najti odgovor. Dejstvo pa je, da so za njih škodljivi. Najbolj znan takšen sporazum je sporazum o tekstilu, ki količinsko omejuje države izvoznice tekstila. Še bolj kontradiktorna načelom STO je klavzula v pogodbi pridružitve Kitajske STO. Ta pravi, da v primeru velikega povečanja uvoza izdelkov kitajskega porekla v katerokoli državo članico STO, lahko le-ta s posvetovanjem s Kitajsko uvede varovalne mehanizme (tarife, kvote, ipd.) za te proizvode (Cuddy, 2003). Dejstvo je, da odprtje Kitajske lahko povzroči premnoge težave ostalim državam. Zaradi velikosti kitajskega gospodarstva pomeni njena vključitev v globalni ekonomski sistem bistveno spremembo globalnega povpraševanja in ponudbe pri mnogih proizvodih. Zato je potrebno določeno prestrukturiranje proizvajalcev in tudi kupcev v ostalih državah. Vendar kljub možnim podobnim učinkom na kitajsko gospodarstvo, oziroma še bolj na katero drugo manjše gospodarstvo, ki se je vključilo v STO, ni bilo nikoli dodane klavzule o možnosti omejitve uvoza s strani ZDA ali EU, kot primera dveh velikih proizvajalcev in potrošnikov. Kljub svojim plemenitim načelom so mnogi zadnji mednarodni sporazumi imeli v mislih vse prej kot prostejšo in učinkovitejšo trgovino (Stiglitz, 2003, str. 314).

Kljub vsem negativnim učinkom, s katerimi so soočene države v razvoju znotraj STO, se ji le-te vseeno hočejo pridružiti. Dejstvo je, da bi se te države soočale s še hujšimi trgovinskimi ovirami in bi imele nižjo zaščito pred sovražnimi ukrepi trgovinskih partneric, če bi bile zunaj STO. Tudi statistika kaže, da se države v razvoju vse bolj zavedajo tudi svojih pravic in ne le dolžnosti znotraj STO (že omenjen primer Indije in njeni protidumpniški procesi). Zato bodo verjetno vse bolj izkoriščale tudi svojo pogajalsko moč pri novih sporazumih, saj v STO, v nasprotju z SB in MDS, možnosti veta nimajo samo ZDA.

Zadnje čase se pogosto slišijo zahteve po ukinitvi STO. Glede na organizacijo, funkcijo in sposobnosti te institucije je to vse prej kot pametna odločitev. Če lahko za MDS ugotovimo, da v svoji današnji obliki nima zadostne moči za učinkovito delovanje, lahko za STO trdimo, da

kot edina mednarodna organizacija¹⁰ vzpostavlja demokratičen (ena država – en glas) forum, kjer se lahko dogovorijo učinkoviti sporazumi, ki so posledično tudi izpeljani in nadzorovani. Seveda so mnoge kritike STO legitimne. Še posebej, ker STO pri nekaterih odločitvah v svoje poglede ne vključuje okoljevarstvenih vprašanj, človekovih pravic, ipd. Upoštevati pa moramo, da je STO kot zelo mlada organizacija in hkrati z zelo majhno administracijo¹¹ bila ustvarjena zgolj za zagotavljanje trgovinskih sporazumov. Za kaj več bi bilo organizaciji potrebno dodeliti nove cilje in zagotoviti ustrezne resurse (količinsko in kakovostno). Če bo le dovolj politične volje, je to zaradi njene nedavne ustanovitve verjetno in možno.

4.3. Globalni kapitalistični sistem

Soros (in še mnogi) vidi današnji globalni kapitalistični sistem kot nestabilen in s hudimi pomanjkljivostmi. Prvo njegovo kritiko, kritiko delovanja ekonomskih subjektov v globalnem kapitalističnem sistemu, smo pravkar analizirali. Kot drugo kritiko pa Soros navaja nestabilnost finančnega tržnega mehanizma, ki ima centralno vlogo v kapitalizmu, kot ga poznamo danes (Soros, 2000, str. 169).

Danes na vsakih 100 dolarjev, ki se izmenjajo na mednarodnih trgih, 99 dolarjev predstavlja menjavo iz finančnih motivov in le 1 dolar je namenjen realni ekonomiji, torej trgovini z dobrinami in storitvami (Hidalgo Moratal, 2003, str. 3). Če pa tej količini pretakanja finančnega kapitala dodamo še dejstvo, da finančni kapital zelo hitro obrne smer toka in povrh vsega je ta tok ponavadi istočasen in istosmeren pri večini vlagateljev in špekulantov, si ni težko zamisliti težav, ki jih to lahko povzroči neki državi.

V nekoliko poenostavljenem modelu lahko predstavimo to dejansko pomanjkljivost današnjega kapitalističnega sistema, ki lahko po mnenju nekaterih analitikov povzroči popoln propad sistema oziroma dolgotrajno stagnacijo gospodarstev, če že ne recesijo. Za to poenostavitev razdelimo države na tiste, od koder izvira kapital, torej center, in na tiste, kamor se steka kapital, torej periferija. Verjetno ni potrebno posebej poudarjati, da so center razvite države in periferija države v razvoju.

Periferija v sedanjem trenutku zgodovine potrebuje ogromno kapitala, da financira svoj razvoj. Po mnenju nekaterih sicer periferija ima dovolj kapitala, problem je le v tem, da je to “mrtev kapital” in ga zato ne morejo uporabiti za razvoj (de Soto, 2000, str. 11). Hkrati pa je v centru presežek kapitala, ki išče višje donose kot jih lahko pridobi v centru samem. Zaradi tega enostavnega dejstva center posoja periferiji za njihov razvoj in se hkrati nadeja visokih donosov. V tem enostavnem dejstvu in torej v bistvu kapitalizma, kjer kapital išče najvišje možne donose, pa leži pravi problem sistema.

Težava kapitalizma se pokaže v kombinaciji zgoraj omenjenega dejstva in delovanja ekonomskih subjektov, še posebej držav in MDS. “Pravilna” ali “nepravilna” delovanja

¹⁰ Izjema je Organizacija Združenih Narodov, ki pa nima ekonomskih pooblastil.

¹¹ Pri STO je zaposlenih le okoli 200 ljudi, medtem ko jih je na primer pri MDS okoli 6.000 (Warrian, 2003).

ekonomskih subjektov tukaj niso toliko pomembna, temveč je pomembno le njihovo delovanje kot naj bi bilo v skladu z današnjim sistemom in pravili.

Periferija kot odgovorni ekonomski subjekt išče najugodnejše kredite na globalnem finančnem trgu za financiranje svojega razvoja. Istočasno išče center najvišje donose za svoj kapital. Periferija si hoče izposojati iz centra, saj so obrestne mere tam nižje. Periferija mora z višjimi obrestnimi merami privabljati kapital in kompenzirati za večje tveganje. S tem pa že tudi nastopi prva potencialna težava. Ti krediti so vezani na tujo valuto (navadno dolar) in na tujo obrestno mero (navadno ameriško). V primeru, da se vrednost dolarja dvigne nasproti valutam periferije, pomeni to težje odplačevanje kreditov, kar je na primer povzročilo azijsko in posledično globalno finančno krizo leta 1997. Prav tako ima drastičen dvig ameriških obrestnih mer podobne posledice in povzroči krizo kot je bila na primer dolžniška kriza leta 1982. Monetarna politika centra postane eksogena spremenljivka za države v periferiji.

Relativen dvig obrestnih mer in/ali apreciacija valute v kateri imajo države v periferiji denominiran dolg torej povzroči težave tem državam. Tu pridejo na vrsto vlagatelji in posojilodajalci iz centra. Ko le-ti opazijo težave v periferiji in posumijo, da njihovo posojilo oziroma investicija mogoče ne bo poplačana, se začnejo od tam umikati. Ta povraten tok kapitala oziroma financ je hkrati vzpodbuda vsem ostalim institucionalnim in drugim vlagateljem, da se umaknejo iz te države in iščejo višje in sigurnejše donose v neki drugi državi v periferiji ali pa se po gotovo zanesljivost vrnejo v center. Te "trendovske čete", kot jih poimenuje Soros (Soros, 1998, str. 143) pahnejo države v periferiji v krizo. Takšen pobeg kapitala iz periferije v center lahko povzroči težave tudi v centru, kar povzroči še večje pobeg denarja iz periferije. Končni rezultat pa je enak: kriza v periferiji. Oziroma kot pravi znani rek: "Kadar se Wall Street prehladi, dobi preostanek sveta pljučnico" (Soros, 1998, str. 124).

V času krize se v dogajanje vključi MDS, ki naj ne bi deloval pristransko, vendar zaradi svoje temeljne funkcije ohranjanja mednarodnega bančnega sistema deluje natančno tako. Za ohranitev bančnega sistema mora MDS rešiti banke posojilo-dajalke pred prevelikimi izgubami, saj bi se sicer lahko sesul celoten mednarodni finančni sistem. Ker pa so te banke, ki posojajo denar v periferijo praviloma iz centra, dejansko MDS financira center, dolg pa nalaga periferiji. Tako postajajo banke v centru še drznejše, saj lahko računajo na MDS za delno, če že ne popolno rešitev njihovih slabih posojil. To povzroča še večjo nestabilnost današnjega globalnega kapitalističnega sistema.

Lahko ugotovimo, da so danes krize sestavni del kapitalizma. Vendar te krize veliko huje udarijo države v razvoju kot pa razvite države. V glavnem so za to krivi neustrezni predpisi in pomanjkanje institucij v državah v razvoju in predvsem na mednarodni ravni. Za krize ne moremo kriviti institucionalnih vlagateljev ali bank samih, saj le-te delujejo v skladu s predpisi. In dokler je vse legalno, "*pecunia non olet*"¹² (Soros, 2000, str. 140)! Kljub temu, da je to

---

¹² Denar ne smrdi (Lat).

očiten zagovor igralcev na finančnih trgih, pa ne smemo pozabiti, da tudi ti igralci igrajo po pravilih, ki jih določa oblast, oblast pa izbirajo igralci sami (Soros, 2000, str. 142)! Za izboljšanje kapitalizma bi bilo torej potrebno ustanoviti mednarodne institucije s primerno veliko močjo in ustrezne predpise. To pa je danes praktično nepredstavljivo, saj se predvsem razvite države niso pripravljene odpovedati svoji nacionalni suverenosti.

5. SKRIVNOST KAPITALIZMA

Obstoječ mednarodni kapitalistični sistem ni edini vir problemov držav v razvoju. Te države, kljub vsem odličnim mednarodnim in nacionalnim nasvetom, ne uspejo zagotoviti uspešnega kapitalizma. Kaj je torej tista skrivnost kapitalizma, ki je strokovnjaki ne izdajo ali pa je ne vidijo?

Že Adam Smith in Karl Marx, kot glavna predstavnika dveh nasprotujočih si ekonomskih sistemov, sta verjela, da je kapital bistvo, ki poganja tržno gospodarstvo. Prav v kapitalu, oziroma v njegovem (ne)obstoju, pa vidi Hernando de Soto, znani perujski ekonomist, glavni razlog za neuspeh kapitalizma v državah v razvoju. Skrivnost uspešnega kapitalizma je zavita v petih pomanjkljivostih, skupnih državam v razvoju: manjkajoče informacije, misterij kapitala, politično (ne)zavedanje, manjkajoča lekcija Zahoda in pravni neuspeh (de Soto, 2000, str. 11, 12).

5.1. Manjkajoče informacije

Kapital je torej bistvo tržnega gospodarstva, saj omogoča vlaganja, ki zagotavljajo rast in večjo potrošnjo v prihodnosti. Problem v državah v razvoju pa je, da primanjkuje kapitala za omogočanje investicij. Nivo varčevanja naj bi bil prenizek za uspešno investiranje. Tako naj bi bila rešitev mednarodna pomoč in tuje naložbe oziroma mednarodni finančni kapital.

Vendar po mnenju nekaterih ekonomistov revni varčujejo več kot dovolj za uspešen razvoj (Thurow, 1997, str. 53). V državah v razvoju obstajajo ogromne količine kapitala. Problem je v tem, da ta kapital ni izkoriščen in je tako imenovani "mrtev kapital". V najrevnejših predelih v državah v razvoju obstajajo milijarde dolarjev tega "mrtvega kapitala" in je podlaga sivi ekonomiji, ki se je v neverjetnih razsežnosti razvila v tako imenovanih "*shantytowns*" (barakarska naselja). Obsega vse od proizvodnje čevljev in oblek do ponarejanja Cartier-jevih ur. Obstaja celo proizvodnja težkih strojev, avtomobilov in avtobusov. Razvile so se bolnice in zobne ordinacije (de Soto, 2000, str. 28). Zaradi ilegalnosti pa te dejavnosti in potrebna sredstva za njihovo izvajanje niso vključena v informacijski sistem. Nihče ne ve kdo je lastnik česa, kdo je odgovoren za kaj, nihče ne zagotavlja plačila in upoštevanje načel ter pravil, kakšna sploh so ta pravila, itd. Zaradi velike negotovosti in pomanjkanja informacij ostaja "mrtev kapital" v večini neizkoriščen (de Soto, 2000, str. 32).

O pomembnosti tega "mrtvega kapitala" priča njegova količina. Njegovo celotno vrednost je nemogoče izmeriti. Zato se je Hernando de Soto s svojo skupino raziskovalcev osredotočil

predvsem na najbolj otipljivo vrsto kapitala - nepremičnine. V nasprotju s proizvodnjo čevljev ali popravilom zob, se nepremičnine ne morejo skriti. Prav tako je lažje določiti njihovo vrednost (de Soto, 2000, str. 30). V naslednji tabeli (glej *Tabela 5*) so predstavljene ugotovitve raziskovalcev o vrednosti “mrtvega kapitala”.

Tabela 5: “Mrtev kapital” v urbanih in ruralnih območjih.

URBANA OBMOČJA						
	Celotna populacija (v mio.)	Urbana populacija (%)	Urbana populacija (v mio.)	Bivališča (v mio.)	Neformalna bivališča (v mio.)	Vrednost neform. bivališč (v bio. \$)
Azija	1.747	29%	503	101	85	1,75
Afrika	525	32%	167	33	28	0,58
Bližnji Vzhod in Severna Afrika	371	57%	211	42	36	0,74
Južna Amerika	328	78%	256	51	44	0,89
Mehika, Srednja Amerika in Karibi	161	64%	103	21	18	0,36
Kitajska in Vzhodna Evropa	1.611	38%	619	124	105	2,16
Druge države v razvoju	191	39%	75	15	13	0,26
SKUPAJ	4.934		1.934	387	329	6,74
RURALNA OBMOČJA						
	Ruralna površina (v 10³ ha)	Neformalna ruralna površina (%)	Neformalna ruralna površina (v 10³ ha)	Neformalne obdelovalne površine (v 10³ ha)	Neform. neobdelovalne površine (v 10³ ha)	Vrednost neformalne površine (v bio. \$)
Azija	489.586	44%	215.164	147.798	67.365	0,59
Afrika	738.639	50%	368.792	88.166	280.626	0,39
Bližnji Vzhod in Severna Afrika	444.665	40%	177.866	59.660	118.206	0,25
Južna Amerika	607.407	49%	297.895	51.006	246.889	0,24
Mehika, Srednja Amerika in Karibi	134.541	53%	71.025	20.813	50.212	0,09
Kitajska in Vzhodna Evropa	1.151.280	47%	540.142	188.721	351.421	0,80
Druge države v razvoju	359.926	47%	169.165	56.308	112.857	0,24
SKUPAJ	3.926.044		1.840.049	612.472	1.227.577	2,60
CELOTNA VREDNOST MRTVEGA KAPITALA: 9,34 bilijonov dolarjev						

Vir: De Soto, 2000, str. 36.

Vrednost izračunanega “mrtvega kapitala” je 9,34 bilijonov ameriških dolarjev. To je približno dvakratna količina vseh ameriških dolarjev v obtoku in skoraj dosega vrednost vseh podjetij na

dvajsetih glavnih svetovnih borzah¹³ (de Soto, 2000, str. 35). Vprašanje, ki logično izvira iz navedenega je, zakaj lastniki tega kapitala in vseh dejavnosti v sivi ekonomiji enostavno ne prenesejo svojih dejavnosti v legalni sektor in tako do popolnosti aktivirajo svoj kapital? Prav to pa je skrivnost kapitalizma, ki je države v razvoju nikakor ne ugotovijo: kako sredstva pretvoriti v “aktivni kapital”?

5.2. Misterij kapitala

Že Adam Smith je trdil, da sredstva sama po sebi niso kapital. V sredstvih je Smith videl predvsem potencial za zagotovitev dodatne proizvodnje (de Soto, 2000, str. 42). Tako je nepremičnina lahko le hiša, torej sredstvo, lahko pa v obliki hipoteke zagotovi finance za neko dejavnost in s tem postane aktivni kapital. Seveda pa je nemogoče uporabiti potencialno vrednost nekega sredstva, če ta obstaja le v neformalnem sektorju. Tako je proces aktiviranja “mrtvega kapitala” skrit v sistemu zasebne lastnine, ki so ga razvite države razvijale skozi več stoletij. Šele ko neko sredstvo nekemu pripada in so s tem jasne vse dolžnosti in pravice do tega sredstva, je le-to lahko uporabljeno kot kapital.

Prav neprimernost in neučinkovitost sistema zasebne lastnine je vzrok za neaktivnost sredstev v državah v razvoju. Sistem zasebne lastnine v razvitih državah ima šest učinkov, ki skrbijo za uspešno generiranje kapitala. Odsotnost teh učinkov pa je skupna državam v razvoju (de Soto, 2000, str. 49). Ti učinki so obravnavani v poglavjih od 5.2.1. do 5.2.6.

5.2.1 ZAGOTAVLJANJE EKONOMSKEGA POTENCIALA SREDSTEV

S tem, ko sredstvo formalno zapišemo v sistem zasebne lastnine, le-to dobi nevidne lastnosti, ki omogočajo ustvarjanje dodatne vrednosti. V primeru hiše le-ta z vpisom v formalni sistem zasebne lastnine pridobi ekonomsko in socialno vrednost. Na hišo ne gledamo več kot zgolj na prostor, ki nas varuje pred dežjem in vetrom (“mrtev kapital”), temveč kot vrednost, ki nam je dostopna kot vložek za investicije, odplačilo obresti, uporaba za dejavnost, hipoteka, oddaja, za financiranje neke dejavnosti ali za druge dogovore, ki ustvarjajo dohodek.

Ne glede na primarni cilj, je sistem zasebne lastnine zagotovil prehod iz materialnega sveta sredstev v svet kapitala, kjer je viden ves produktivni potencial sredstev (de Soto, 2000, str. 51).

5.2.2 INTEGRACIJA RAZPRŠENIH INFORMACIJ V ENOTEN SISTEM

Integracija razpršenih informacij v enoten sistem zasebne lastnine je glavni razlog za uspešen razvoj kapitalizma v razvitih državah. Formalni lastninski sistem zagotavlja pomembne informacije celotnemu tržnemu gospodarstvu, s katerimi se posameznik informira in zavaruje. Brez takšnega pravnega sistema, oziroma ob obstoju različnih sistemov, kot je to običaj v

---

¹³ New York, Tokio, London, Frankfurt, Toronto, Paris, Milano, itd.

državah v razvoju, so ideje o možnostih kapitala obsojene na domišljijo lastnikov in njihovih znancev. Lastnik nekega sredstva ali dejavnosti lahko posluje le s posamezniki, s katerimi si medsebojno zaupajo. Z enotnim formalnim sistemom pa posamezniki pridobijo vse potrebne informacije o nekem sredstvu. Ni več potrebno poznati lastnika sredstev, njegovih znancev, družine, itd., saj so odgovornosti, dolžnosti in pravice jasno določene v enotnem sistemu zasebne lastnine (de Soto, 2000, str. 54).

In prav neobstoj enotnega formalnega sistema v državah v razvoju povzroča neučinkovito porabo sredstev. V državah v razvoju se je razvilo več formalnih in neformalnih pravnih sistemov, ki jih urejajo različne legalne in ilegalne organizacije. Tako bi moral biti razvoj enotnega formalnega pravnega sistema lastninskih pravic primarna naloga držav v razvoju. Samo tako bodo informacije o lastninskih pravicah postale uporabne.

5.2.3 ODGOVORNOST LJUDI

V državah v razvoju neobstojnost formalnih lastninskih pravic pomeni, da posameznik uradno ni lastnik sredstev in ga zato širša okolica ne vidi kot resnega in zaupanja vrednega partnerja. Posledično lahko posluje samo z znanci in sorodniki. Z določitvijo lastninskih pravic pa izločimo posameznika iz celotne družbe. Njegove lastninske pravice so s tem zavarovane. Določene so njegove pravice in dolžnosti, ki izhajajo iz te lastnine in lahko se osredotoči na vprašanje, kako ustvariti presežno vrednost iz lastnih sredstev.

Ta individualnost ima tudi negativno stran. Z vključitvijo posameznika v formalni sistem lastninskih pravic le-ta izgubi anonimnost. S tem postane popolnoma odgovoren za svoja dejanja; vsako posameznikovo nespoštovanje pravnega sistema ali neuspešna uporaba sredstev je prepoznano in posledično kaznovano (s kaznimi, z neodobravanjem kreditov, z izgubo kredibilnosti, ipd.) (de Soto, 2000, str. 55).

5.2.4 STANDARDIZACIJA SREDSTEV

Standardizacija sredstev je eden najpomembnejših delov sistema zasebne lastnine. V nasprotju s fizično obliko sredstev, njihovo standardizirano obliko z lahkoto razdelimo, združimo, primerjamo z drugimi sredstvi, ugotovimo najprimernejšo uporabo, itd. Za ugotovitev najprimernejše uporabe nekega sredstva potencialnemu vlagatelju tega sredstva sploh ni potrebno videti. Njegove lastnosti, vrednosti in možnosti lahko prepozna v formalnem sistemu zasebne lastnine, lahko ga primerja z drugimi sredstvi, se odloči za njegovo delno ali celotno uporabo, nakup ali prodajo, itd.

V državah v razvoju pa so sredstva ujeta v fizičnem svetu. Njihova delitev, delna prodaja, investiranje in podobno povzročajo ogromno težav in velike stroške. V razvitih državah je lahko neka tovarna razdeljena med veliko lastnikov (delničarjev) in to ne bo vplivalo na njihovo poslovanje. V državah v razvoju pa se npr. kmetije enakovredno razdelijo med naslednike, dokler le-te ne postanejo premajhne, da bi bile dobičkonosne (de Soto, 2000, str. 57).

5.2.5 VZPOSTAVITEV MREŽE INFORMACIJ

Glavni namen vzpostavitve formalnega sistema lastninskih pravic je sprva mogoče bila zaščita zasebne lastnine, vendar pa je glavni pozitiven učinek bil vzpostavitev mreže za komuniciranje in izmenjavo informacij med lastniki sredstev. Sistem zasebne lastnine omogoča ekonomskemu subjektu, da z lahkoto najde ustrezna sredstva in njihove lastnike, s katerimi nato skupaj ugotovijo najboljši način zaposlitve teh sredstev za ustvarjanje dodatne vrednosti.

Formalni sistem lastninskih pravic je vzpostavil mrežo znotraj privatnega sektorja in povezavo le-tega z javnim sektorjem. Danes si je težko predstavljati učinkovito pobiranje davkov, uporabo surovin z enega konca države (sveta) v proizvodnji končnih izdelkov na drugem koncu države (sveta) in podobno brez učinkovite mreže informacij, ki je osnovana na lastninskih pravicah. Zato ni čudno, da posamezniki v državah v razvoju ne najdejo učinkovitejše uporabe za svoja sredstva, če so le-ta izključena iz formalne mreže lastninskih pravic in s tem iz mreže informacij (de Soto, 2000, str. 60).

5.2.6 ZAŠČITA TRANSAKCIJ

Formalni sistem zasebne lastnine deluje kot mreža informacij predvsem po zaslugi javnih ustanov, ki skrbijo za skrbno dokumentiranje vseh zapisov, ki vplivajo na ekonomsko koristnost sredstev. Tako se dokumentirajo vse pogodbe, dolgovi, hipoteke, zavarovanja, itd. Naloga teh agencij je, da skrbijo za ustreznost, ažurnost in lahko dostopnost do teh informacij. Poleg javnih ustanov pa obstajajo tudi zasebna podjetja, ki ponujajo svoja znanja za učinkovito zaposlitev potencialnih vrednosti sredstev. Rezultat vsega tega je zaščita transakcij. S temi zapisi posameznik izve vse lastnosti sredstev, ki vplivajo na potencialno vrednost sredstev, sredstvo pa posledično zaposli na najbolj učinkovit način (de Soto, 2000, str. 61).

Končna vrednost sistema lastninskih pravic je v dveh stvareh. Kot prvo, s standardizacijo omogoča hitro in lahko prepoznavanje lastnosti sredstev, kar omogoča bistveno znižanje stroškov pri ugotavljanju potencialnih vrednosti posameznih sredstev. In kot drugo omogoča vsesplošen dogovor o najučinkovitejši uporabi sredstev in skladni delitvi dela (de Soto, 2000, str. 61). Makroekonomske reforme v državah v razvoju ne morejo delovati brez zapletenega in močnega sistema zasebne lastnine. Politika pa je videla pot za razvoj predvsem v stanju razvitih držav (stabilna valuta, odprti trgi, privatizacija, itd.) in ne v dolgotrajnem procesu skozi katerega so šle te razvite države za dosego današnjega stanja.

5.3. **Politično (ne)zavedanje**

Množična selitev v mesta in nespoštovanje zakonov sta trenutna glavna trenda v državah v razvoju. Od pričetka ekonomskih reform Denga Xiaopinga leta 1979 na Kitajskem si je več kot sto milijonov Kitajcev poiskalo zaposlitev v sivi ekonomiji. Port-au-Prince, glavno mesto Haitija, se je povečal za petnajstkrat. Siva ekonomija proizvede več kot 50 odstotkov bruto domačega proizvoda v Rusiji in Ukrajini. ILO (International Labor Organization) ugotavlja, da

je 85 odstotkov novih delovnih mest v Latinski Ameriki in na Karibih ustvarjenih znotraj sive ekonomije (de Soto, 2000, str. 69). Države v razvoju se tega zavedajo in se trudijo to tendenco na vse načine zaustaviti. Vendar je problem v tem, da politika in zakonodaja ne zmoreta slediti tema trendoma.

Resnična težava je, da politika vidi ta dva trenda kot problema in ne kot normalno smer razvoja, skozi katerega gre vsaka država. Posamezniki se organizirajo izven legalnega sektorja, ker jim le-ta ne omogoča dovolj fleksibilnosti za uspešno uporabo njihovih sredstev in znanj. Hkrati jih politika ne vidi kot nov razred poslovnežev, ampak kot naraščajoči trend ilegalnih delavcev, kateremu sledita bolezen in kriminal. Ta trend bodo nadaljevali, dokler politika ne bo spoznala svoje zmote in jim priskrbela ustrezen politični in legalni okvir, v katerega se bodo lahko vključili.

Vlada mora spoznati, da ta trend ni nov. Skozi enak proces so šle vse razvite države v času njihove industrijske revolucije. Šele reforma zakona in sistema zasebne lastnine sta poskrbela za vključitev sive ekonomije v legalni sektor in posledično hitro rast življenjskega standarda. Problem torej ni v ljudeh, temveč v zakonu (de Soto, 2000, str. 102)!

5.4. Manjkajoča lekcija Zahoda

Kljub temu, da je priznanje in integracija ekstralegalne lastnine bila bistvena za razvoj ZDA v najpomembnejšo proizvajalko kapitala in najznačilnejšo predstavnico tržne ekonomije, nihče ni videl tega kot omembe vredno pri dajanju navodil za razvoj revnejših držav (de Soto, 2000, str. 148). Nihče od strokovnjakov v ustreznih institucijah nikoli ni niti razmišljal o samem procesu integracije in njegovi pomembnosti za razvoj revnejših držav (de Soto, 2000, str. 105). Zanimivo pa je, da je že v sedemnajstem stoletju filozof John Locke zagovarjal pravico do zasebne lastnine kot temelj tržne ekonomije (Wolf, 2003).

Z natančnim pregledom zgodovine ZDA in tudi drugih razvitih držav bi lahko ugotovili podroben razvoj sistema lastninskih pravic. Vendar je tu pomembno le spoznanje, da nihče iz razvitih držav, ki tako rade dajejo nasvete za razvoj revnejšim državam, ni prepoznal pomembnosti razvoja učinkovitega sistema lastninskih pravic. Tudi zakonodaja ZDA je zaostajala za dejanskim dogajanjem na njihovem ozemlju, kot je to danes značilno za države v razvoju. Ko je leta 1862 ameriški Kongres izdal "*Homestead Act*",¹⁴ je le-ta uzakonil, kar so prebivalci že zdavnaj naredili. Z dodelitvijo posestev ljudem, ki so se zavezali to posestvo razvijati, je ta zakon le vključil ekstralegalne posestnike, ki so že leta razvijali svoja ilegalna posestva, v skupen formalen sistem zasebne lastnine in s tem spremenil njihovo posestvo v aktivni kapital (de Soto, 2000, str. 147).

Ta manjkajoča lekcija Zahoda mora biti prepoznana in vključena v razvojne načrte držav v razvoju. Dobesedno kopirati zakone, ki so se razvijali skozi stoletja v razvitih državah, je

---

¹⁴ S tem aktom je ameriški kongres podaril 160 oralov zemlje vsakemu priseljencu, ki je bil pripravljen naslednjih pet let razvijati zemljo na kateri je živel.

nesmiselno. V državah v razvoju je potrebno poiskati resnične družbene pogodbe o lastnini, jih integrirati v uradne zakone in oblikovati politično strategijo, ki bo omogočala to reformo (de Soto, 2000, str. 151).

5.5. Pravni neuspeh

V praktično vseh državah v razvoju obstajajo zakoni o zasebni lastnini. Problem je le, da so ti zakoni neučinkoviti. Revni se zaradi neprimernosti zakonov ne morejo vključiti v pravni okvir. Hernando de Soto je s svojim timom ugotavljal potreben čas in stroške, ki nastajajo ob ustanovitvi legalnega podjetja v Peruju in drugih državah v razvoju. Za registracijo tekstilnega podjetja z enim zaposlenim v Limi so potrebovali 289 dni, šest ur dnevno. Skupni stroški pa so znašali 1.231 dolarjev, kar je bila 31-kratna minimalna mesečna plača. Za pridobitev dovoljenja za izgradnjo hiše v Limi je bilo potrebnih šest let in enajst mesecev in vsega skupaj 207 administrativnih korakov v 52-ih državnih institucijah. Za uradno dovoljenje prevoza potnikov (torej za avtobuse in taksiste) je bilo potrebno 26 mesecev birokracije. Na Filipinih je za legalizacijo na črno grajenih bivališč potrebni 168 administrativnih korakov in traja od 13 do 25 let. V Egiptu je za gradnjo legalnega bivališča na ruralnem območju potrebnih šest do enajst let birokracije (de Soto, 2000, str. 20).

Vlade v državah v razvoju že 180 let poskušajo ustvariti ustrezen zakon o zasebni lastnini. Vendar se vsakokrat, ko vlada prične z reformami za zagotavljanje lastninskih pravic revnim, obnašajo kot da začenjajo z ničle. Pozabljajo, da med revnimi že obstaja ogromno neformalnih sistemov in pogodb. In uradni zakon ne bo učinkovit, vse dokler ne bo osnovan na teh neformalnih družbenih dogovorih. Kot pravi Eugen Huber: *“Das Gesetz muss aus dem Gedanken des Volkes gesprochen sein”* (de Soto, 2000, str. 173, 174), kar ohlapno pomeni, da bo zakon uspešen šele, ko bo izviral iz ust ljudi.

Glavna naloga leži na politikih, ki bodo izvajali te reforme. Za končen uspeh pa mora reforma vključevati tri pogoje: stališče revnih, odobritev elit in prepričanje pravnih varuhov statusa quo (de Soto, 2000, str. 190). Prva naloga je, da pogledajo na stanje z vidika revnih. Potrebno je vzeti svinčnik, oditi v barakarska naselja revnih in preučiti realne razmere tam. Poiskati je potrebno vse neformalne dogovore in norme, ki obstajajo med revnimi in jih čim bolj vključiti v nov formalni sistem. Hkrati je potrebno revnim predstaviti prednosti legalnosti. Drugi korak je pridobitev elite. Politiki morajo dokazati, da bo vključitev revnih v formalni okvir koristila tako revnim kot tudi elitam. Tretji in mogoče najzahtevnejši del reforme pa je prepričati pravne varuhe statusa quo – pravnike. Teoretično naj bi pravniki bili zainteresirani za takšno reformo, saj bi povečala doseg pravnih norm. Vendar pa so pravniki v skladu z njihovo izobrazbo trenirani za obrambo pravnega sistema in ne za njegovo spreminjanje. Še posebej pa ni v skladu z njihovim konzervativizmom, da bi ilegalnost spreminjali v legalnost, kriminalce, kot jih vidijo pravniki, v poslovneže.

Države v razvoju bodo morale izvesti premnoge reforme na svoji poti do vsesplošne blaginje. V načrtih za njihov razvoj pa se premnogokrat pojavljajo rezultati razvitih držav kot način za

zagotavljanje razvoja revnejših držav. Strokovnjaki pozabljajo, da so dosežke kot so stabilna valuta, uravnotežen proračun, vlaganju ugodne razmere in podobno, razvite države dosegle skozi stoletja na podlagi uspešnih in ustreznih reform. Države v razvoju torej ne morejo prek teh rezultatov doseči cilja dolgoročne rasti. Obratno! Prek ciljev reform bodo dosegle dolgoročno in stabilno rast in posledično te tako zelene rezultate. Hernando de Soto je s praktičnim preskušanjem in s pregledom zgodovine razvitih držav predstavil le en primer (primer zakona o zasebni lastnini), v katerem je očitno bil rezultat razvitih držav direktno prekopiran v sistem revnejših držav. Države v razvoju morajo razviti reforme, ki bodo ustrezale njihovim razmeram in njihovi kulturi. Za vžig kapitalizma je mogoče res nepogrešljiv učinkovit sistem o zasebni lastnini, ki bo vključil revne v kapitalizem, zagotovil sredstva za investiranje in ustvaril nov srednji razred podjetnikov, ki je tako pomemben za demokracijo in prihodnji razvoj. Vendar pa je za stabilnost sistema potrebnih še mnogo drugih reform, kot je to pokazala azijska kriza, kjer so bili azijski tigri brez učinkovitega nadzornega sistema za korupcijo, socialnega programa za brezposelne, itd.

6. KAPITALIZEM IN DEMOKRACIJA

Že v drugem poglavju smo ugotovili, da je kapitalizem obveljal za absolutnega zmagovalca med ekonomskimi sistemi. Hkrati pa demokracija vse bolj dobiva oznako edinega možnega sistema v politični sferi. Vsi drugi politični sistemi naj ne bi zagotavljali take pravičnosti kot jo zagotavlja demokracija. Tu seveda govorimo zgolj o ideji demokracije, medtem ko je v resničnosti nam poznana reprezentativna demokracija le rahel približek idealu in je pravičnost, ki jo zagotavlja, zelo relativna.

Vendar, če sta kapitalizem in demokracija danes obveljala za idealno politično-ekonomsko kombinacijo, je potrebno raziskati njuno kompatibilnost. V iskanju njune skladnosti je podanih le nekaj, predvsem ekonomskih pogledov na vprašanje, saj bi za celotno obravnavo tematike bilo potrebno preučiti tudi razne zgodovinske, psihološke, filozofske in pravne vidike.

Za obravnavo skladnosti med kapitalizmom in demokracijo bodo predvsem predstavljene osnovne razlike med obema, ki izhajajo že iz njune definicije. Dejstvo je, da je povezava med obema v najboljšem primeru zelo šibka. Že primarno stremita k različnim ciljem; kapitalizem k ekonomski moči, demokracija k politični moči; kapitalizem sledi privatnemu interesu, demokracija javnemu interesu. Uspeh posameznika se v kapitalizmu meri z denarjem, v demokraciji z volilnimi glasovi. Ideja demokracije je "en človek, en glas", medtem ko je ideja kapitalizma, da ekonomsko močni posamezniki prisilijo ekonomsko šibke v ekonomsko izumrtje ("survival of the fittest").

6.1. Kapitalizem in demokracija v središču

Dejstvo je, da so države, ki danes tvorijo središče kapitalističnega sistema, demokratične. Te države so hkrati najuspešnejše predstavnice kapitalizma. Tako bi lahko hitro zaključili, da kapitalizem dosega najboljše rezultate v demokratičnem političnem sistemu. Kapitalizem in

demokracija v teh državah živita bolj ali manj složno že dve stoletji. Kako je to mogoče, če pa smo ravnokar ugotovili, da imata nasprotujoče si cilje in interese?

V kapitalistično demokratični družbi moč izvira iz dveh centrov: iz bogastva in iz politike. Predvsem dva dejavnika pa sta omogočila istočasen obstoj obeh centrov moči. Prvo dejstvo je, da si je bil posameznik vedno zmožen ob imetju določene politične moči pridobiti še ekonomsko moč in obratno. Vsi, ki so uživali eno, so si hitro pridobili še drugo. Drugo dejstvo, ki je ohranjalo istočasen obstoj kapitalizma in demokracije pa je, da se je politika redno vmešavala v rezultate trga in s tem skrbela za kompatibilnost kapitalizma z demokracijo (Thurow, 1997, str. 242). Glavni cilj tega vmešavanja je bila redistribucija dohodka in promoviranje enakosti. Primeri vmešavanja za omilitev kapitalističnih rezultatov segajo v devetnajsto stoletje, ko so ZDA omogočile javno financiranje osnovnih in srednjih šol, ter dostop do poceni posojil za univerzitetni študij. Prav tako so takrat ZDA regulirale monopolni status železnic, kasneje pa razvile celo vrsto protimonopolnih zakonov, ki skrbijo za zaščito potrošnikov. Praktično vse razvite države danes imajo progresivni davek na dohodek, razvito socialno in zdravstveno zavarovanje in druge ukrepe za redistribucijo dohodka. S tem so tisti s politično in ekonomsko močjo odstranjevali predpogoje za revolucijo revnih in skrbeli za ohranjanje obstoječega sistema (Thurow, 1997, str. 4).

Prav ta dva dejavnika, ki omogočata sožitje kapitalizma in demokracije, pa sta danes v krizi¹⁵. Danes politična moč neposredno ne zagotavlja bogastva in ekonomska moč ne zagotavlja neposrednega vpliva na politične odločitve. Zato ni naključje, da se je oblikoval sistem, v katerem je možno politično moč uporabiti za pridobivanje bogastva in ekonomsko moč za pridobivanje politične moči. Glavni dokaz za to so prispevki za volilne kampanje in dejstvo, da je večina senatorjev v ZDA milijonarjev. Prispevki za volilne kampanje so idealno legalno orodje za pridobivanje politične moči. Danes v ZDA in vse bolj tudi v Veliki Britaniji ter drugod v razvitem svetu praktično ni mogoče zmagati na volitvah brez milijonskih donacij s strani subjektov z ekonomsko močjo. Tako naj bi imela v ZDA "*National Rifle Association*" moč, da odloči volitve, pa čeprav predstavljajo le 10 odstotkov volivcev (Thurow, 1997, str. 259). Vse bolj pa so te donacije opažene v javnosti in sprejete s čedalje več cinizma o demokraciji. Zato ne čudi ugotovitev, da je v zadnjih letih vse več obtožb o korupciji vlad v razvitem svetu (Giddens, 2000, str. 79).

Hkrati je v krizi tudi drugi dejavnik, ki zagotavlja sočasen obstoj kapitalizma in demokracije. Vmešavanje politike v trge je čedalje manj možno. V primeru prevelikih obremenitev kapitala se le-ta danes z lahkoto preseli v neko drugo državo. Tako so subjekti z ekonomsko močjo sposobni izsiljevati politične subjekte, kot sta pokazala primera tovarn Volvo in Ericson na Švedskem, ki sta zagrozila s premestitvijo svoje proizvodnje v primeru zvišanja davkov.

Trg in kapitalizem sta si danes pridobila veliko moč na račun politične moči (Soros, 2000, str. 117). Prek donacij za volilne kampanje se odloča, kdo bo izvoljen, z odločitvami o odpuščanju

---

¹⁵ Za analizo so uporabljeni primeri iz ZDA, kot glavne predstavnice kapitalistično demokratične družbe.

delavcev ali o premestitvi proizvodnje pa se odloča, katera vlada bo odslužila celoten mandat. Zanimivo je, da je Lester C. Thurow že v sredini devetdesetih let ugotavljal nevarnosti večanja ekonomske moči. Po njegovem mnenju je sistem zdržal tako dolgo le po zaslugi skupnega zunanjega sovražnika (komunizem), ki je držal ameriško in ostalo zahodno družbo skupaj. Brez zunanjega sovražnika pa je predvidel, da si bo morala družba poiskala nekega novega sovražnika, najverjetneje na podlagi etnične drugačnosti, če bo hotela nadaljevati s trenutnim trendom večanja ekonomske moči in ohranjanjem kapitalistično demokratične družbe (Thurow, 1997, str. 258). Tega si sicer ni mogel zamisliti v dovolj veliki razsežnosti in je zato napovedal dolgotrajno stagnacijo pred dokončnim propadom sistema (Thurow, 1997, str. 261). Zanimivo pa je, da so ZDA uspele najti tako notranjega kot tudi zunanjega sovražnika (islam in terorizem) in to celo na podlagi etničnosti, kot je to skeptično napovedal Thurow.

Kot smo prikazali, imajo (danes) bogati večjo moč kot revni. Vendar je ta razlika v moči veliko manjša v demokraciji kot pa v kateremkoli drugem sistemu. V diktaturi ima na primer ena oseba (ki je navadno tudi bogata) absolutno moč, ki ji ni mogoče oporekati. V demokraciji pa imajo tudi relativno revnejši moč nadzirati bogate, kot sta pokazala primera Enrona in Microsofta v ZDA in ne nazadnje tudi Parmalata v Italiji. Kot je ugotovil že Schumpeter, sta liberalna demokracija in tržna ekonomija edina kombinacija, ki zagotavljata kritiko in nadzor ekonomske in politične moči. Kapitalizem je edini sistem, ki zagotavlja denar univerzam, časopisom, revijam in drugim, ki nato kritizirajo in nadzorujejo bogate. Po mnenju Martina Wolfa tržna ekonomija ne samo sprejema svoje kritike, ampak jih podpira in celo ustvarja (Wolf, 2003). S tem Wolf in Schumpeter trdita, da navsezadnje ekonomska moč le ne prevladuje nad politično močjo. Kapitalizem naj bi tako že sam po sebi zagotavljal osnovo za konstruktivno kritiko in demokracijo.

Ali torej kapitalizem podpira demokracijo ali pa spodkopava njeno moč, bo pokazal šele čas. Demokracija, kot jo poznamo danes, je namreč relativno nov pojav. V Atenah, kjer se je prvič pojavila, ni vključevala niti žensk, niti sužnje. Tudi v ZDA je primarno izključevala sužnje in ženske. Njen pravi izziv pa se je pojavil šele s padcem berlinskega zidu, z globalizacijo trgov in vse večjo ekonomsko močjo, ki ji stoji nasproti.

6.2. Kapitalizem in demokracija na periferiji

Kapitalizem je torej edini možni ekonomski sistem in demokracija najbolj pravičen politični sistem. Njuna dokaj uspešna implementacija v razvitih državah je vzpodbuda za širjenje tega ideala v ostale države sveta. ZDA in še nekatere druge države zadnjih nekaj let bijejo oboroženi in diplomacijski boj po celem svetu za širitev demokracije. Kljub temu pa je med strokovnjaki dokaj pogosto prepričanje, da je v državah v razvoju diktatura primernejša oblika političnega sistema, ki omogoča uspešno sproženje gospodarskega razvoja (Soros, 1998, str. 109). Diktature lažje zagotavljajo potrebno visoko varčevanje, akumulacijo kapitala in nizke stroške dela, kar omogoča gospodarsko rast. Uspešni avtorski režimi naj bi nazadnje vodili v razvoj demokratičnih institucij. Na žalost pa se vladarji ponavadi nočejo odreči svoji moči in jih je treba k temu prisiliti (Soros, 1998, str. 110).

Zgodovina kaže, da je mnogo avtokratskih režimov bilo izredno uspešnih pri zagotavljanju gospodarske rasti. Južna Koreja, Tajvan, Čile in Brazilija so vse v času vojaške diktature dosegale zavidanja vredne rezultate. Prav tako sta bili Nemčija in Japonska relativno manj demokratični kot Francija in Velika Britanija v času po drugi svetovni vojni in sta prav tako dosegali višje stopnje rasti (Amin, 2001). Iz zgodovinskega vidika so bile vlade, ki so bile vse prej kot demokratične, mnogokrat uspešnejše pri izpolnjevanju želja in delovanju v dobro naroda kot pa bolj demokratične države (Schumpeter, 1976, str. 269). Že če pogledamo finančno krizo leta 1997, lahko ugotovimo, da so bile demokratične vlade manj uspešne pri prebroditvi te krize. Malezija jo je odnesla z veliko manjšimi posledicami kot Tajska. Celotna Kitajska, država z dvema sistemoma, je uspela premagati to krizo praktično nedotaknjena, medtem ko je Honk Kong imel podobne težave kot ostali tigri (Soros, 2000, str. 216). Avtokratski režim se je izkazal kot zmožen hitrejšega odziva in bolj učinkovite obrambe, kar je nadvse pomembno v današnjem globalnem kapitalističnem sistemu. Pred omenjeno krizo pa je bila uspešnost avtokratskih režimov v Aziji tolikšna, da je Lee Kwan Yu (Koreja) smatral zahodne demokracije kot dekadentne, Mahathir (Malezija) je bil ogorčen nad tradicijo kolonializma, ki jo imajo zahodne države, Suharto (Indonezija) pa je hvalil vrline nepotizma (Soros, 2000, str. 214). Tako so se dejansko avtokratski režimi izkazali za primernejše, ko gre za zagotavljanje gospodarske rasti in stabilnosti v državah na periferiji.

V državah v razvoju je zelo težko slediti načelom demokracije, saj praktično vsaka reforma vzame preveč časa, kratkoročno pa povzroči nekatere negativne posledice, kar povzroči padeč vlade in ukinitve reforme. Tako so celo ZDA v Rusiji raje sledile avtokratskim načelom. V nekem konkretnem primeru je ruski parlament zavrnil reforme, ki so jih predlagale ZDA. Zato so ZDA pritisnile na takratnega predsednika Borisa Jelcina, da je ta uporabil svojo moč kot predsednik in s pomočjo oligarhov izpeljal reformo, ki pa je na žalost na koncu koristila le mednarodnim finančnikom (Stiglitz, 2003, str. 25).

6.3. Demokracija kot politična metoda

Demokracija se vse bolj pojavlja kot cilj. Dejansko pa je demokracija le politična metoda za doseganje političnih odločitev (Schumpeter, 1976, str. 242). Že iz gole definicije je jasno, da je demokracija kot metoda odločanja v nasprotju s kapitalističnimi načeli. V kapitalizmu odločajo najuspešnejši, medtem ko v demokraciji odločajo vsi enakovredno. Že ustanovni očetje ameriške ustave so v primeru demokracije imeli v mislih kapitalistično odločanje. Vsak posamezen glas naj bi imel vrednost skladno z bogastvom, ki ga ima ta posameznik (Thurow, 1997, str. 247). Dejansko se danes vse bolj približujemo tej definiciji demokracije. Danes ima nek bogat posameznik veliko večjo možnost vplivanja na politične odločitve prek raznih donacij ali lobiranja, kot pa nek reven posameznik v isti družbi, pa čeprav imata na volitvah vsaj navidezno enako moč. S tem se dejansko približujemo poistovetenju demokracije in kapitalizma in pridemo do nekakšne "buržuazne demokracije". Čeprav še vedno velja "en človek, en glas", pa se proletariat (revni) ne zmore organizirati in ima tako buržuazija, ki predstavlja kapital, praktično vso moč odločanja.

Ali bo demokracija kdaj prišla tako daleč, da bo tudi formalno le še orodje za odločanje v rokah bogatih, je težko reči in si še težje zamisliti. Prav gotovo pa ne bo dosegla marksističnega vidika, torej odstranitev vsakršne vlade in ustanovitev resnične "en človek, en glas" demokracije in vladavino proletariata. V takšni demokraciji bi vladala popolna svoboda, kar pa ne tolerira nobena družba. Prav tako bi bilo takšno odločanje predrago, neučinkovito in verjetno mnogokrat napačno. Danes smo bližje buržuazni kot pa marksistični definiciji demokracije, kjer vladajo bogate manjšine brez avtokratske zaščite in so stalno kritizirane s strani izobražencev. Bo prav to povzročilo dokončen razpad kapitalizma na način kot ga je napovedoval Schumpeter?

7. PRIHODNOST KAPITALIZMA

Verjetno so danes redki, ki brez trohice dvoma vidijo kapitalizem kot perfektno delujoč ekonomski sistem, ki bi bil hkrati popolnoma kompatibilen z demokracijo. Kot smo ugotovili, že iz same definicije kapitalizma izvirajo nekatere njegove nepopolnosti. Poleg tega pa njegova neprimerna implementacija povzroča dodatne probleme in dvome o njegovi učinkovitosti. Vse več ljudi občuti njegove negativne posledice, medtem ko so sladki sadeži kapitalizma na dosegu le peščici izbrancev. V prihodnosti sta tako možna le dva scenarija: spremembe ali propad.

7.1. Spremembe

Spremembe so bistvena značilnost Sorosove Odrpte Družbe. Temeljna ideja tega koncepta je, da je vsak sistem (družbeni, ekonomski, politični, itd.) nepopoln in ga je zato potrebno s stalnimi spremembami približevati idealu, ki ga dejansko nikoli ni mogoče doseči. Ideal in resnica pa se s časom spreminjata (Soros, 1998, str. 97), kar pomeni, da je vsak rezultat takoj potrebno približevati novemu idealu in resnici. Model razcvet/zlom predstavlja osnovo za ustanavljanje odrpte družbe danes, saj nam kaže na trenutne probleme, ki jih je povzročil kapitalizem, ki ne sloni na idealih odrpte družbe.

7.1.1. MODEL RAZCVET/ZLOM

Nihanje gospodarske aktivnosti je ena temeljnih lekcij makroekonomije. Model razcvet/zlom pa ponazarja ravno to nihanje, opisano z nekoliko močnejšimi besedami. Uporaba takih besed za ta proces je pomembna, saj je to nihanje oziroma nestabilnost gospodarske aktivnosti postala glavna težava današnjega kapitalističnega sistema.

Zgodovina priča, da je praktično po vsakem zlomu kapitalizem izstopil še močnejši. Vendar pa razcvet po zlomu nikoli ni bil prepuščen zgolj trgom. Predvsem zato, ker je obstajala možnost povečanja moči socialističnih ideologij. Iz prve resnejše krize po "koncu zgodovine", torej krize v Mehiki v letih 1994/1995, je kapitalizem izstopil močnejši kot kdajkoli prej, saj so jo glavni akterji globalne kapitalistične igre odnesli brez posledic (Soros, 1998, str. 171). Imetniki mehiških zakladnih menic so se po zaslugi mednarodne skupnosti izvlekli brez prask, kar je bil

slab zgled za vse špekulante in črna napoved za prihodnost. Posledice sledeče azijske krize ob koncu dvajsetega stoletja pa so povzročile štiri današnje trende v globalnem kapitalističnem sistemu, ki lahko povzročijo popoln zlom. Ti trendi so: nižje globalno kreditiranje, izstopanje iz globalnega kapitalističnega sistema, nesposobnost mednarodnih monetarnih organov (Soros, 1998, str. 172) in semena destrukcije v ZDA (Stiglitz, 2003, str. 9).

1. Nižje globalno kreditiranje

Mednarodna finančna kriza, ki se je začela leta 1997, je končno pokazala hibe v mednarodnem bančnem sektorju. V tej krizi so v nasprotju z Mehiško krizo zahodne banke izgubile dobiček zaradi neizpolnjevanja obveznosti njihovih strank s periferije. Enake posledice so utrpeli naložbeni skladi s središča. Posledica vsega tega je, da so banke in naložbeni skladi iz središča pričeli zmanjševati svojo likvidnostno izpostavljenost, omejevati najete kapitalske deleže ter zmanjševati tveganje. S tem pa se je kreditiranje na globalni ravni začelo krčiti.

2. Izstopanje iz globalnega kapitalističnega sistema

Situacija na periferiji se je tako poslabšala, da nekatere države enostavno omagujejo in se odločajo izstopiti iz globalnega kapitalističnega sistema. Ironično pa ta izstop državi navadno prinese olajšanje in hitrejše gospodarsko okrevanje v primerjavi s tistimi, ki ostajajo znotraj sistema. Poleg tega pa je v večini držav na periferiji ta edini preostali ekonomski sistem, torej kapitalizem, prinesel več slabega kot dobrega. V Argentini, ki je bila označena kot učenec, ki najdosledneje in najuspešneje sledi navodilom iz središča, so bili rezultati katastrofalni. Na drugi strani pa je očitno kapitalizem deloval le tam, kjer so bile ubrane poti, nasprotne z navodili s središča, kot na primer v Aziji (Stiglitz, 2003, str. 20). To prinaša še več skepticizma v države v razvoju, ki bi utegnile še bolj množično izstopati iz sistema.

3. Nesposobnost mednarodnih monetarnih organov

Vse bolj se kaže nesposobnost mednarodnih monetarnih organov, da bi obdržali skupaj globalni kapitalistični sistem. Zadnja leta postaja očitno, da programi MDS ne delujejo, poleg tega pa je sklad ostal brez denarja za uspešne intervencije. Skupina držav G7 se je "izkazala" z neustrezno kontrolo in izgublja nadzor. Mednarodni finančni trgi so ogorčeni nad vsakim posredovanjem vlad, hkrati pa pričakujejo njihovo posredovanje v primeru kriz. Vendar je v zadnjem času to posredovanje vlad manj verjetno zaradi očitne pristranskosti in neučinkovitosti ter pritiska javnosti.

4. Semena destrukcije v ZDA

ZDA zaradi svoje direktne in indirektno politično-ekonomske globalne moči, vplivajo na situacijo in prihodnost sveta. Tako lahko ZDA same ali z vodenjem drugih rešijo globalni kapitalistični sistem, ali pa povzročijo njegov propad. Po mnenju Stiglitz pa so ZDA tudi v času, ko je bil on predsednik Sveta ekonomskih svetovalcev v Clintonovi administraciji, sejale

semena destrukcije globalnega kapitalističnega sistema (Stiglitz, 2003, str. 8). Semena destrukcije so bila po njegovem mnenju temeljna samemu razcvetu ZDA v devetdesetih letih.

1. Prvo seme destrukcije je bil klasični mehurček, ki je vedno prisoten v razcvetu nekega gospodarstva. Pojavljal se je tako na nepremičninskem kot tudi na finančnem trgu. Špekulanti so kupovali delnice, pa čeprav ta podjetja niso nikoli izkazovala dobička in ga najverjetneje tudi nikoli ne bodo.
2. Vlada tega vse večjega mehurčka ni videla, ali pa ga ni hotela videti. Danes znani škandali računovodskih podjetij v ZDA so razkrili dejansko razsežnost slabih in napačnih informacij v času razcveta v ZDA. Vlada pod pritiski finančnih institucij ni uredila razmer na trgu in je s tem le podpihovala izkoriščevanje pomanjkljivosti računovodskega sistema in dodatno napihovala mehurček.
3. Poleg tega je sistem regulativ v ZDA zastarel. Nove tehnologije so omogočile izmikanje tem regulativam, sprejetje novih pa je bilo težko, saj je ob koncu zgodovine kapitalizem ostal brez alternativ in so bili posledično vsi ujeti v zanko ideologije o deregulaciji.
4. Vse pomembnejše je v ZDA postalo zniževanje davkov na kapital. Predvsem znižanje davkov na dobiček iz preprodaje delnic je povečalo špekulativno dejavnost in dodatno prispevalo k umetnemu razcvetu na borzah, ki prej kot slej rezultira v zlomu.

Semena destrukcije bodo po mnenju Stiglitz povzročila dolgotrajno stagnacijo, če že ne recesijo v ZDA. Ob dolgotrajnem upočasnitju ameriškega domačega gospodarstva pa bo upadlo toleriranje trgovinskega primanjkljaja ZDA, kar lahko ogrozi svobodno trgovino in celoten globalni kapitalistični sistem (Soros, 1998, str. 174).

7.1.2. ODPRTA DRUŽBA

Z modelom razcvet/zlom sta Stiglitz in Soros utemeljila današnje kritično stanje globalnega kapitalističnega sistema. Spoznanje napak je bistveno za njihovo odpravo. Tukaj niso pomembni konkretni primeri za odpravljanje pomankljivosti celotnega sistema, saj je priporočil vsaj toliko, kolikor je avtorjev na to temo. Predstavljena pa bo ideologija Odprte družbe, na kateri naj bi temeljila vsaka uspešna odločitev in reforma.

Kot že rečeno, so bistvo odprte družbe spremembe. Priznati je potrebno lastno zmotljivost in nikoli govoriti o popolni resnici, saj ta ne obstaja (Soros, 1998, str. 95). Po mnenju Karla Popperja, enega pionirjev na tem področju, odprto družbo ogrožajo predvsem univerzalne ideologije, ki trdijo, da posebljajo absolutno resnico (Soros, 2000, str. XX). Tako je danes dejansko tržni fundamentalizem največja grožnja odprti družbi (Soros, 1997, str. 142, Soros, 2000, str. 89).

Ideja odprte družbe s konceptom relativne resnice (kar je resnica danes, je mogoče jutri laž) dopušča možnost različnih ekonomskih in političnih sistemov. Čeprav si danes ne znamo predstavljati življenja brez tržnega mehanizma in demokracije, pa odprta družba zagovarja možnost veliko verzij teh dveh konceptov v različnih kulturah. Na primer konfucijanska etika se zelo slabo vključuje v zahodne ideale, prav tako tudi muslimanska kultura (Soros, 1998, str.

96). Odprta družba naj bi s procesom poskusov in zmot prišla do najprimernejše verzije možnega politično-ekonomskega sistema za vsako posamezno družbo.

Odprta družba naj bi končno s priznavanjem lastne zmotljivosti in spoštovanjem različnih ciljev in idealov uspela prek procesa poskusov in zmot premagati obstoječe probleme v globalnem in nacionalnem kapitalističnem sistemu. Odprta družba bo sprejela, da so možne različne verzije kapitalizma, da se najboljše verzije skozi čas spreminjajo, da je nemogoče doseči absolutno najboljšo verzijo in bo dopuščala možnost za uveljavitev novega, danes še nam nepoznanega ekonomskega in političnega sistema.

7.2. Propad

Zelo veliko je teorij, ki napovedujejo propad obstoječega sistema. Pomen teh teorij je navadno opozoriti na obstoječe pomankljivosti in nevarnosti z namenom, da se le-te uspešno odpravijo. Tako tudi Soros v eni od svojih knjig direktno izjavi: "Po mojih napovedih nam grozi razpad globalnega kapitalističnega sistema" (Soros, 1998, str. 103). Vendar pa hkrati na koncu poda predloge za njegovo uspešno ohranitev.

Redkeje pa so teorije, ki trdijo, da se je propad že začel in da povratka ni več. Še redkeje pa so te teorije podkrepjene z dobrimi primeri in dokazi. Ena takšnih teorij je teorija o že začetem procesu propada zahodne kulture, ki jo je predstavil Samuel P. Huntington.

Na Zahodno civilizacijo lahko gledamo iz dveh vidikov. Oba sta pravilna in se ne izključujeta.

1. ZDA, skupaj z Veliko Britanijo in Francijo, danes odločajo o vseh pomembnih svetovnih političnih in varnostnih vprašanjih. Hkrati ZDA, skupaj z Nemčijo in Japonsko, skrbijo za vse odločitve na svetovnem ekonomskem področju. Zahod je edini, ki ima interes in možnost vplivanja na katerokoli drugo regijo ali civilizacijo v svetu na njihovem političnem, ekonomskem in varnostnem področju (Huntington, 2002, str. 81).
2. Drugi vidik pa je ravno nasproten tej veličastnosti Zahodne civilizacije, ki je dejansko v zatonu. Relativni deleži politične, ekonomske in vojaške moči upadajo. Zahod ima vse več notranjih težav (počasna rast, demografske značilnosti, brezposelnost, veliki proračunski primanjkljaji, nizko varčevanje, kriminal, itd.). Ekonomska moč se hitro prestavlja v vzhodno Azijo, naglo pa ji sledita tudi vojaška in politična moč. Hkrati je svet vse bolj sovražno nastrojen proti Zahodu in ni več pripravljen brezpogojno sprejemati njihovih navodil. Istočasno pa Zahod izgublja samozavest in voljo dominirati celemu svetu (Huntington, 2002, str. 82).

Oba pogleda sta resnična. Razvite države imajo še vedno dominantno vlogo v svetu in jo bodo tudi še imele dolgo v 21. stoletje. Dejstvo pa je, da njihova prevlada počasi, vendar brez dvoma hlapi. Zaton zahodnih civilizacij ima dve značilnosti (Huntington, 2002, str. 83):

1. Zaton civilizacije je izredno počasen proces. Razvoj civilizacije naj bi imel splošno obliko črke S. Počasnemu začetku sledi hiter razvoj, ki se začne ustavljati v zadnji fazi z nizko rastjo in končno stagnacijo. Prav tako pa zaton civilizacije sledi obratni smeri,

torej stagnaciji sledi počasno upadanje gospodarske aktivnosti, ki se sprevrže v nagel zaton. Glede na to, da je rast zahodnih civilizacij trajala 400 let in naj bi dosegla vrh okoli leta 1920, bo tudi zaton trajal 400 ali več let. Tako naj bi se Zahod trenutno nahajal v prvi, počasni fazi zatona.

2. Druga značilnost je, da zaton ali rast neke civilizacije ne poteka v ravni in enosmerni črti. Zaton se lahko začasno ustavi, celo kratkoročno spremeni smer, pospeši ali upočasni. Splošen trend pa se ne spreminja in je viden iz statističnih podatkov.

V naslednjih tabelah so razvidni nekateri podatki, ki prikazujejo upadanje relativne pomembnosti zahodnih civilizacij v svetu. V prvi tabeli (glej *Tabela 6*) je prikazana politična moč, v drugi (glej *Tabela 7*) ekonomska moč in v tretji (glej *Tabela 8*) vojaška moč posameznih skupin civilizacij. Vsem je skupno, da so vrednosti za Zahod naraščale (torej pomembnost in moč Zahoda je rasla) do leta 1920. Nato pa se je začel počasen in dolgotrajen zaton zahodne civilizacije.

Tabela 6: Delež svetovnega prebivalstva pod politično kontrolo civilizacij (v %).

LETO	CIVILIZACIJA								
	ZAHODNA	AFRIŠKA	SEMITSKA	HINDUJSKA	ISLAMSKA	JAPONSKA	LAT. AMERIŠKA	ORTODOKSNA	OSTALI
1900	44,3	0,4	19,3	0,3	4,2	3,5	3,2	8,5	16,3
1920	48,1	0,7	17,3	0,3	2,4	4,1	4,6	13,9	8,6
1971	14,4	5,6	22,8	15,2	13,0	2,8	8,4	10,0	5,5
1990	14,7	8,2	24,3	16,3	13,4	2,3	9,2	6,5	5,1
1995	13,1	9,5	24,0	16,4	15,9	2,2	9,3	6,1	3,5
2010	11,5	11,7	22,3	17,1	17,9	1,8	10,3	5,4	2,0
2025	10,1	14,4	21,0	16,9	19,2	1,5	9,2	4,9	2,8

Vir: Huntington, 2002, str. 85.

Tabela 7: Delež svetovnega bruto domačega proizvoda po civilizacijah (v %).

LETO	CIVILIZACIJA								
	ZAHODNA	AFRIŠKA	SEMITSKA	HINDUJSKA	ISLAMSKA	JAPONSKA	LAT. AMERIŠKA	ORTODOKSNA	OSTALI
1950	64,1	0,2	3,3	3,8	2,9	3,1	5,6	16,0	1,0
1970	53,4	1,7	4,8	3,0	4,6	7,8	6,2	17,4	1,1
1980	48,6	2,0	6,4	2,7	6,3	8,5	7,7	16,4	1,4
1992	48,9	2,1	10,0	3,5	11,0	8,0	8,3	6,2	2,0

Vir: Huntington, 2002, str. 87.

Tabela 8: Delež vojaškega osebja po civilizacijah (v %).

LETO	CIVILIZACIJA								
	ZAHODNA	AFRIŠKA	SEMITSKA	HINDUJSKA	ISLAMSKA	JAPONSKA	LAT. AMERIŠKA	ORTODOKSNA	OSTALI
1900	43,7	1,6	10,0	0,4	16,7	1,8	9,4	16,6	0,1
1920	48,5	3,8	17,4	0,4	3,6	2,9	10,2	12,8	0,5
1970	26,8	2,1	24,7	6,6	10,4	0,3	4,0	25,1	2,3
1991	21,1	3,4	25,7	4,8	20,0	1,0	6,3	14,3	3,5

Vir: Huntington, 2002, str. 88.

Dejstvo je, da s tem, ko pada moč Zahodnih civilizacij, pada tudi njihova privlačnost. Tako bo vse težje uveljaviti zahodne koncepte človekovih pravic, liberalizma, demokracije, zahodnega kapitalizma, itd. S tem, ko je Zahodna civilizacija delila nasvete in silila druge, naj sprejemajo zahodne ideale, si je dejansko kopala lasten grob. Kot smo že ugotovili, so tiste države, ki so sledile nasvetom razvitega sveta in so poskušale biti čim bolj podobne razvitim državam, dosegle veliko slabše rezultate, kot pa tiste, ki razvitih držav niso poslušale. Vse več držav v razvoju zato teži k ustvarjanju sebi lastnega sistema. V muslimanskih državah se povečuje vloga Islama v politiki, v Indiji se vse bolj zavračajo zahodni ideali in Hinduizem dobiva vse večji pomen v politiki in družbi, v vzhodni Aziji vlade promovirajo Konfucionizem. In še bi lahko naštevali. V razvitih državah smo priča procesu, ki ga Ronald Dore imenuje "*second generation indigenization phenomenon*"¹⁶ (Huntington, 2002, str. 93). Ta fenomen pojasnjuje, da se vse več posameznikov v Zahodnih civilizacijah, ki imajo prednike iz držav v razvoju, vračajo h koreninam in zavračajo zahodne ideale. Tako je na primer diplomant Oxforda, Mohammad Ali Jinah, predan ateist in priznan odvetnik zahodne družbe prevzel islamsko vero, se preselil v Pakistan, se preimenoval v Quaid-I-Azam in začel zagovarjati Islam kot temelj za Pakistansko državo. Primer Harry Lee-ja je podoben. Odličen pravnik, ki je diplomiral na Cambridge-u, se naučil mandarinščine, se preimenoval v Lee Kwan Yu-ja in označil zahodne demokracije kot dekadentne (Huntington, 2002, str. 93). Podobnih primerov je še ogromno in izrecno kažejo na vse manjšo priljubljenost zahodnih idealov, ki so po mnenju Huntingtona posledica zatona celotne zahodne kulture. Sporočilo teh ljudi je jasno: "Moderni bomo, a ne bomo kot vi!" (Huntington, 2002, str. 101).

Problemi v naši družbi obstajajo, tu ni dvoma. Ali bo Zahodna civilizacija, s tem pa tudi kapitalizem in demokracija kot ju tu poznamo, propadla, bo pokazal šele čas. Javnost, teoretiki in strokovnjaki premočno opozarjajo mednarodno skupnost, da bi si ta lahko dovolila spregledati te probleme. Dejansko pa bo odvisno od politične volje, ali bodo uspeli uspešno uvesti spremembe, ali pa bo za to mogoče poskrbela revolucija, kot jo v opozorilo napoveduje mnogo avtorjev.

8. SKLEP

Kapitalizem se je kljub nekaterim negativnim napovedim ob koncu prejšnjega stoletja izkazal za najboljši nam trenutno poznani ekonomski sistem, ki zagotavlja dolgoročno gospodarsko rast in v kombinaciji z demokracijo tudi zadovoljiv nivo svoboščin.

Nekoliko natančnejši rezultati kapitalizma pa le ne kažejo na takšno absolutno superiornost. Veča se revščina, povečujejo se razlike med revnimi in bogatimi znotraj in med državami, gospodarske krize so vse pogostejše in vse močnejše, kapitalistični ukrepi ne prinašajo objavljenih rezultatov, itd. Vsa mednarodna ekonomska skupnost teži k odpravljanju teh negativnih rezultatov. Razlika je v tem, da se državam v razvoju vsiljujejo stroga tržna načela,

---

¹⁶ S tem fenomenom Ronald Dore razlaga trend iskanja korenin posameznikove kulture.

medtem ko se razvite države občasno poslužujejo tudi takšnih ukrepov, ki so v nasprotju s strogo kapitalistično doktrino. Končni učinek mednarodne skupnosti, ki deluje v skladu s strogimi načeli kapitalizma, pa navadno slabša situacijo v manj razvitih državah in rešuje vlagatelje in bančni sistem v razvitih državah.

Kljub temu so vsem jasni pozitivni učinki v primeru uspešne vpeljave kapitalističnega sistema v neko gospodarstvo. Nekaterim državam pa navkljub vsem mednarodnim strokovnim nasvetom, premnogim reformam in dobri volji ne uspe uvesti učinkovitega kapitalizma v svoja gospodarstva. Hernando de Soto je ta fenomen poimenoval misterij kapitala. Bistvo tega misterija je, da manj razvite države poskušajo prenesti rezultat, ki so ga razvite države dosegle z več sto let prilagajanja, popravljanja in preiskovanja, direktno v svoja gospodarstva. Skrivnost kapitalizma naj bi bila zavita v ustreznem sistemu zasebne lastnine. In dokler oblasti v državah v razvoju ne bodo spoznale, da morajo razviti sebi lasten sistem zasebne lastnine, ki bo temeljil na že obstoječih neformalnih in formalnih sistemih zasebne lastnine, ne bodo mogle aktivirati obilnih količin "mrtvega kapitala".

Demokracija se zadnje čase omenja kot idealni sopotnik kapitalizma. V nalogi smo spoznali, da že po zaslugi osnovnih definicij kapitalizem in demokracija nista kompatibilna. Kljub temu uspešno sodelujeta v razvitih državah. Vse več pa je pritiskov na njun soobstoj, tako v razvitih kot tudi v manj razvitih državah. Ugotovili smo, da se njuno sožitje nahaja v krizi zaradi vse večje koncentracije moči na ekonomski, torej kapitalistični strani. Tu je mogoče prepoznati vzporednice s Schumpetrovo napovedjo, kjer naj bi kapitalisti uničili svoj varovalni sloj (politiki) in se na koncu znašli v manjšini, brez varstva, brez moči, a še vedno bogati. Danes imajo še vedno moč, vprašanje pa je kako dolgo bo ta moč večja od moči vse številnejše nezadovoljne množice izobražencev in proletariata. Končen rezultat teh trenj je težko napovedati. Dejstvo pa je, da se kapitalisti zavedajo, da potrebujejo politično varstvo in predvsem zadovoljstvo javnosti in zato v svoje dobro verjetno začetka reakcije ne bodo omogočili. Tako bodo raje na lastno pobudo skrbeli za zadovoljstvo javnosti, kar je bila prej funkcija politične sfere.

Ob vseh negativnih rezultatih kapitalizma, nezmožnosti vključitve revnejših držav v globalni kapitalistični sistem, neuspešnih rešitvah gospodarskih kriz s kapitalističnimi načeli in nekompatibilnosti kapitalizma in demokracije, je napoved za kapitalizem vse prej kot obetajoča. Današnjo situacijo kapitalizma najbolje opisuje model razcvet/zlom, po katerem naj bi vsakemu razcvetu gospodarstva sledil zlom in recesija. Zaradi vse pogostejših finančnih kriz (zlomov) se bo mednarodno kreditiranje zmanjševalo. Situacija se je na periferiji že tako poslabšala, da mnogo držav izstopa iz globalnega kapitalističnega sistema. To ironično izboljša njihovo gospodarsko situacijo, kar vzpodbuja tudi druge države k izstopu iz sistema. Hkrati so mednarodni finančni organi vse manj sposobni nadzorovati in učinkovito posredovati v globalni finančni sistem. Kritični korak za popoln zlom globalnega gospodarstva pa naj bi bila semena destrukcije, ki so bila posejana v devetdesetih v ZDA. Ta semena bodo povzročila dolgotrajnejšo stagnacijo gospodarstva ZDA in posledično nezmožnost vzdrževanja velikega

trgovinskega njihovega primanjkljaja, kar bo dokončno vodilo v popoln trgovinski in finančni globalni zlom.

Soros meni, da je rešitev tega zloma Odprta družba, katere smisel je stremeti k popolnosti, ki pa je nedosegljiva. Odprta družba naj bi se neprenehoma izboljševala in redno odpravljala svoje pomankljivosti. To pomeni, da kapitalizem in demokracija mogoče nista primera idealnega sistema, sta pa trenutno najboljša alternativa in na njunih temeljih in pomankljivostih bi veljalo iskati boljše rešitve.

Na drugi strani pa Huntington pravi, da se je propad civilizacije kot jo poznamo, že začel. Ta propad naj bi se začel že pred slabimi stotimi leti, nadaljeval pa naj bi se še kakšnih 300 let. Svojo tezo podpre s statističnimi podatki, ki prikazujejo relativno zmanjševanje vojaške, politične in ekonomske moči današnjih razvitih držav, kar naj bi zmanjšalo tudi popularnost idealov teh držav po celem svetu. Torej tudi kapitalizma in demokracije, ki se neizbežno približujeta svojemu koncu.

Kaj se bo dejansko zgodilo s kapitalizmom v današnji demokratični družbi, je nemogoče napovedati. Dejstva kažejo, da obstajajo določena trenja, ki bi teoretično lahko povzročila propad kapitalizma in morda tudi demokracije. Malo verjetno pa je, da bodo skupine s politično in ekonomsko močjo ta trenja spregledale, saj bi to dolgoročno povzročilo tudi njihov propad. Verjetno pa se bo kapitalizem ohranjal v takšni ali drugačni obliki, vsaj dokler nam ne bo poznana neka izvedljiva alternativa.

LITERATURA

1. 2003 Human Development Index Reveals Development Crisis. UNDP HDR 2003 Press Kit. New York : Oxford University Press, 8. 7. 2003. str. 12-15.
2. Amin Samir: Imperialism and Globalization. Monthly Review. [URL: http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1132/is_2_53/ai_76497769], 1. 6. 2001.
3. Bank dictatorship: Brief article. New Internationalist Magazine. [URL: http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m0JQP/is_2002_Dec/ai_95319861], 1. 12. 2002.
4. Bello Walden: Bringing financial crisis to Asia. The Ecologist. [URL: http://www.theecologist.org/archive_article.html?article=168], 22. 12. 2000.
5. Bello Walden, Legrain Philippe: Should the WTO be abolished? The Ecologist. MIT Press Journals. [URL: http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m2465/is_9_30/ai_68742882], 1. 12. 2000.
6. Chang Ha-Joon: The Stiglitz contribution. Challenge. M.E. Sharpe. [URL: http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1093/is_2_45/ai_84152974], 1. 3. 2002.

7. Cuddy J. Kevin: Crouching tariffs, hidden protectionism. Foreign Policy. Carnegie Endowment for International Peace. [URL: http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1181/is_2003_Jan-Feb/ai_96380131], 1. 1. 2003.
8. de Soto Hernando: The Mystery of Capital. Why Capitalism Triumphs in the West and Fails Everywhere Else. London : Basic Books, 2000. 275 str.
9. Estefanía Joaquín: El nuevo espíritu del capitalismo. Aquí no puede ocurrir. Madrid : Grupo Santillana de Ediciones, S.A., 2000. 463 str.
10. Fukuyama Francis: Konec zgodovine? Nova Revija, Ljubljana : 9(1990), 101/102, str. 1275-1289.
11. Giddens Anthony: Tretja pot: prenova socialne demokracije. Ljubljana : Orbis, 2000. 167 str.
12. Gutman Huck: Capitalism as a world economy. Monthly Review. [URL: http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1132/is_4_55/ai_108196808], 1. 9. 2003.
13. Hidalgo Moratal Moisés: El mundo frente al reto de la globalización (Situación actual de la economía mundial). Alicante : Universidad de Alicante. Februar 2003. 7 str.
14. Hladnik Milharčič Ervin: Milijarda dreves in milijarda ljudi. Delo, Ljubljana, 15. 3. 2004. str. 4.
15. Human Development Report 2003 Charts. Decade-long Income Drop in 54 Countries. UNDP HDR 2003 Press Kit. New York : Oxford University Press, 8. julij 2003. str. 6-8.
16. Huntington Samuel P.: The Clash of Civilisations and the Remaking of World Order. Sydney : Simon and Schuster, 2002. 368 str.
17. McNally David: The present as history: thoughts on capitalism at the millennium. Monthly Review. [URL: http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1132/is_3_51/ai_55330073], 1. 7. 1999.
18. Mer Lucas Caroline: Tricks of the trade. New Internationalist Magazine. [URL: http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m0JQP/is_2003_Jan-Feb/ai_97872836], 1. 1. 2003.
19. Panagariya Arvind: International trade – Think Again. Foreign Policy. Carnegie Endowment for International Peace. [URL: http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1181/is_139/ai_110404178], 1. 11. 2003.
20. Policy, not Charity: what rich can do to help achieve the Goals. Human Development Report 2003. UNDP. New York : Oxford University Press, 8. julij 2003. str. 145-162.
21. Pope Carl: Capitalism's limits: the lessons of Enron and other crisis. Sierra Magazine. [URL: http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1525/is_4_87/ai_87741351], 1. 7. 2002.
22. Pudgar Avgust: Beg iz kaosa in nasilja. Delo, Ljubljana, 2. 3. 2004. str. 5.
23. Rich Countries Called on to Keep Promise to Fight Global Poverty. UNDP HDR 2003 Press Kit. New York : Oxford University Press, 8. julij 2003. str. 9-11.
24. Rogoff Kenneth: The IMF strikes back. Foreign Policy. Carnegie Endowment for International Peace. [URL: http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1181/is_2003Jan-Feb/ai_96380060], 1. 1. 2003.
25. Schumpeter Joseph A.: Capitalism, Socialism and Democracy. London : George Allen and Unwin Ltd., 1976. 437 str.

26. Schumpeter Joseph A.: Capitalism, Socialism and Democracy. London : George Allen and Unwin Ltd., 1994. 437 str.
27. Shah Anup: The US and Foreign Aid Assistance. Global Issues That Affect Everyone. [URL:<http://www.globalissues.org/TradeRelated/Debt/USAid.asp#Aidhasbeenforeignpolicytooltoaidthedonornottherecipient>], 26. 4. 2004.
28. Sivaramakrishnan Arvind: An incoherent international order? UN Chronicle. United Nations Publications. [URL: http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1309/is_1_39/ai_87706536], 1. 3. 2002.
29. Smadja Claude: The end of complacency. Foreign Policy. Carnegie Endowment for International Peace. [URL: http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1181/is_113/ai_53590464], 22. 12. 1998.
30. Smutniak John: Living dangerously. A survey of risk. The Economist, London, 24. januar – 30. januar 2004, str. 10-14.
31. Soros George: Kapitalistična grožnja. Časopis za kritiko znanosti, Ljubljana, 25 (1997), str. 139-155.
32. Soros George: Kriza globalnega kapitalizma. Ljubljana : Cankarjeva založba, 1998. 251 str.
33. Soros George: Open Society. London : Little, Brown and Company, 2000. 369 str.
34. Soros George: Globalizacija. Ljubljana : Učila International, 2003. 184 str.
35. Stiglitz Joseph E.: The Insider: Joseph Stiglitz, Ex-World Bank Chief Economist, Speaks Out Against The IMF. The Ecologist. MIT Press Journals. [URL: http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m2465/is_6_30/ai_65653647], 1. 9. 2000.
36. Stiglitz Joseph E.: Globalization and its discontents. London : Penguin Books Ltd., 2002. 288 str.
37. Stiglitz Joseph E.: The Roaring Nineties. Seeds of Destruction. London : Penguin Books Ltd., 2003. 389 str.
38. Thurow Lester C.: The Future of Capitalism. How today's Economic Forces Shape Tomorrow's World. New York : Penguin Books, 1997. 385 str.
39. Warrian Peter: Learning to love the WTO. Catholic New Times. [URL: http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m0MKY/is_13_27/ai_110219912], 7. 9. 2003.
40. Wolf Martin: The morality of the market. Foreign Policy. Carnegie Endowment for International Peace. [URL: http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1181/is_138/ai_108278496], 1. 9. 2003.

VIRI

1. 2000: Un mal año para la cooperación Española. Intermón Oxfam. [URL: http://www.intermonoxfam.org/docs/realidad_ayu_02-03.pdf], oktober, 2002.
2. Bučar Bojko, Šabič Zlatko, Brglez Milan: Navodila za pisanje – seminarske naloge in diplomatska dela. 2. izdaja. Ljubljana : Fakulteta za družbene vede, 2002. 122 str.
3. Economic and financial indicators. The Economist, London, 24. januar – 30. januar 2004, str. 92, 93.

4. Emerging-market indicators. The Economist, London, 24. januar – 30. januar 2004, str. 94.
5. English Spanish español inglés diccionario. Glasgow : HarperCollins, 2001. 783 str.
6. Human Development Report 2003. UNDP. New York : Oxford University Press, 8. julij 2003. str. 367.
7. La orientación a la pobreza de la AOD Española. Intermón Oxfam. [URL: <http://intermonoxfam.org/cms/html/espanol/394/rda-2003-4.pdf>], 23. 10. 2003.
8. Oxford Advanced Learner's Dictionary. Oxford : Oxford University Press, 1995. 1428 str.
9. Slovar slovenskega knjižnega jezika. Ljubljana : Državna založba slovenije, 1994. 1714 str.
10. Varios países en desarrollo se quedan rezagados en esfuerzo por alcanzar metas de reducción de la pobreza para el 2015. Banco Mundial, Washington, N° 2002/277/S, 20. 4. 2002, 7 str.
11. Veliki angleško slovenski slovar. Ljubljana : Državna založba slovenije, 1994. 1377 str.

SLOVARČEK

1. 100-year storms – nevihta, ki se zgodi enkrat na sto let
2. Homestead Act – zakon o lastnini posestev v ZDA iz leta 1862
3. Human Development Index (HDI) – Indeks človekovega razvoja
4. Human Development Report (HDR) – Poročilo o človekovem razvoju
5. Human Poverty Index – Indeks revščine
6. International Labour Organisation (ILO) – Mednarodna delavska organizacija
7. National Rifle Association – Državna organizacija za orožje v ZDA
8. Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) – Organizacija za ekonomsko sodelovanje in razvoj
9. Press Kit – poročilo za medije
10. Second generation indigenization phenomenon – fenomen iskanja korenin druge generacije
11. Shantytowns – barakarska naselja
12. Terms of Trade – pogoji za mednarodno trgovino
13. Trade Related Investment Measures (TRIMs) – Sporazum o trgovinskih vidikih naložbenih ukrepov
14. Trade Related Intellectual Property (TRIPs) – Sporazum o trgovinskih vidikih pravic intelektualne lastnine
15. United Nations Development Program (UNDP) – Program Združenih Narodov za Razvoj
16. World Economic Outlook – Ekonomska napoved za svet